

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської мови та методики її викладання

КОНЦЕПТ ДЕРЖАВА В АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Кваліфікаційна робота

На здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка другого

(магістерського) рівня вищої освіти

Спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова
та література (англійська))

Освітньо-професійної (наукової) програми
«Середня освіта (Мова і
література (англійська))»

Баштирєва Валерія Олександрівна

Керівник: доктор педагогічних наук,
доцент Кострубіна О.В

Рецензент: кандидат філологічних
наук, доцент Цапів А. О.

Херсон 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження концепту ДЕРЖАВА в англomовній поезії	7
1.1. Наукові підходи до аналізу концепту у сучасній лінгвістиці.....	7
1.2. Підходи до трактування структури концепту.....	16
1.3. Концептуальна метафора як механізм осмислення концепту...	22
РОЗДІЛ 2. Номінативне поле концепту ДЕРЖАВА в англomовній поезії.....	31
2.1. Засоби прямої лексико-семантичної об'єктивації концепту ДЕРЖАВА.....	32
2.1.1. Лексичні засоби номінації предметності.....	33
2.1.2. Лексичні засоби номінації ознаковості.....	44
2.2. Засоби непрямой лексико-семантичної об'єктивації концепту ДЕРЖАВА	48
2.2.1. Метафорична номінація держави.....	48
2.2.2. Епітетна номінація держави.....	54
РОЗДІЛ 3. Лінгвокогнітивна природа концепту ДЕРЖАВА в англomовних поетичних текстах.....	57
3.1. Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА в англomовній поезії.....	57
3.2. Образно-асоціативний шар концепту ДЕРЖАВА в англomовній поезії.....	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДОТОК А.....	92
ДОДАТОК Б.....	93

ВСТУП

Визначною рисою сучасного мовознавства є зрушення парадигми його досліджень у бік функціонального, антропоцентричного, когнітивного бачення та розуміння мовних явищ (О.С. Кубрякова, А.Е. Левицький, М.М. Полюжин). Основним завданням такого підходу є розв'язання проблем вербалізації інформації у процесі пізнання оточуючого світу, способів представлення мовних одиниць у людській свідомості та їхньої участі у забезпеченні акту комунікації (Н.Ф. Алефіренко, В.І. Карасик, А.М. Приходько). Серед актуальних напрямів сучасного мовознавства усе більше утверджується когнітивний напрям, основним постулатом якого є думка про неможливість вивчення мови у відриві від когнітивної діяльності, пам'яті, уваги, соціальних зв'язків особистості та інших аспектів досвіду (Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Н. Д. Арутюнова, Р. Лангакер та ін.).

Когнітивна лінгвістика оперує не мовними елементами, а одиницями, особливими за своєю природою, які є носіями найрізноманітнішої інформації і повністю або частково матеріалізуються в мові. Для найменування цих одиниць функціонує термін – «концепт».

Дослідженням концепту як основного засобу вираження знань про навколишній світ у художньому творі займалися дослідники як у сфері когнітології (О.П. Воробйова, В.А. Маслова, О.С. Кубрякова), так і лінгвокультурології (Н.Д. Арутюнова, С.О. Аскольдов-Алексеев, А.П. Бабушкін, А. Вежбицька, В.І. Карасик, В.В. Колесов, Д.С. Ліхачов, І.О. Мельчук, З.Д. Попова, Ю.С. Степанов, Й.А. Стернін, Г.Г. Слишкін, Р.М. Фрумкіна та ін.). Але на даному етапі розвитку когнітивної лінгвістики поняття «концепт» відноситься до числа нечітко визначених категорій, оскільки залишається багато невирішених дискусійних питань стосовно його структури, ознак та дефініції. У стані розробки залишаються

також питання, пов'язані з класифікацією концептів та підходів до їх дослідження.

Інтерес до вивчення концепту виявляють представники різних напрямів, зокрема, у сфері лінгвокультурології – С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, А.М. Приходько, Ю.С. Степанов та ін., лінгвокогнітології – Л.І. Белехова, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Л. Талмі та ін., когнітивно-дискурсивного підходу – О.М. Кагановська, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко та ін., поетико-когнітивного підходу – В.Г. Ніконова, І.А. Тарасова, Н.С. Болотнова, В.А. Маслова, Ж.М. Маслова, Л.В. Міллер та ін.

Актуальність зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на вивчення та опис концептів, які відбивають специфіку авторського світобачення. Актуальним дослідження постає також з огляду на загальне спрямування сучасної лінгвістики на інтеграцію традиційних і новітніх підходів до аналізу семантики художніх текстів, зокрема поетичних, застосування когнітивно-дискурсивних методик, що є домінантними у сучасному мовознавстві і дозволяють інтегрувати дані, отримані на основі процедур традиційного семантичного аналізу різнорівневих засобів вербалізації концепту й вивчення їх дискурсивних реалізацій. Актуальність здійсненої розвідки визначається також значущістю американської англомовної поезії для розвитку світової культури.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Магістерське дослідження виконано на кафедрі англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету в межах наукової теми «Лінгвокогнітивні і комунікативно-прагматичні аспекти дослідження тексту» (державна реєстрація №0117U006792).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей актуалізації концепту ДЕРЖАВА в текстах американської англомовної поезії.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити основні підходи до визначення концепту і його структури в сучасній лінгвістиці;
- розкрити сутність поняття «концептуальна метафора»;
- виявити мовні засоби вираження концепту ДЕРЖАВА в текстах американської англомовної поезії;
- побудувати матричну модель поняттєвого шару досліджуваного концепту;
- схарактеризувати образно-асоціативний шар концепту ДЕРЖАВА в американській англомовній поезії.

Об'єктом дослідження є концепт ДЕРЖАВА в текстах американської англомовної поезії.

Предметом дослідження виступають особливості мовної реалізації, зміст та структура концепту ДЕРЖАВА, актуалізованого в англомовному поетичному мовленні.

Матеріалом даної роботи слугував корпус американської англомовної поезії, аналіз якої починається з поетичних текстів ХІХ століття й закінчується поетичними текстами початку ХХІ ст.

Досягнення мети і завдань передбачає застосування системи **методів і прийомів дослідження**: *метод лінгвістичного спостереження* для інвентаризації, систематизації та класифікації лексичного матеріалу; *метод суцільної вибірки* лексичних одиниць із досліджуваного матеріалу; *метод інтерпретаційно-текстового аналізу* для виокремлення з текстів американської англомовної поезії лексико-семантичних засобів номінації досліджуваного концепту; *метод семантичного аналізу* для розкриття семантики лексичних одиниць, які виступають вербальними репрезентантами концепту ДЕРЖАВА; *лінгвостилістичного аналізу* для виявлення тропів та фігур, що слугують засобами непрямой вербалізації досліджуваного концепту; *концептуальний аналіз* – для реконструкції концептів та концептуальних метафор, які лежать в основі розгортання концепту.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше визначено поняттєвий шар і образно-асоціативний шар концепту ДЕРЖАВА в англійській поезії.

Практична значущість дипломної роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в лекційних курсах із «Лексикології англійської мови» (розділи «Лексична семантика», «Фразеологія»), «Загального мовознавства» (розділ «Семантика»), спецкурсах із когнітивної лінгвістики.

Апробація результатів дослідження здійснена на засіданнях кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету (протоколи №5 від 07.10.2019 р., №16 від 06.05.2019 р., №11 від 20.02.2019 р.)

Публікації: стаття «Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА в англійських поетичних текстах» представлена до публікації в альманасу «Магістерські студії» Херсонського державного університету. Випуск 19. – Х.: ХДУ, 2019. – 889 с.: С. 126-127.; стаття «Засоби непрямой лексико-семантичної об'єктивації концепту ДЕРЖАВА» представлена до публікації у збірнику «Студентські наукові студії» Херсонського державного університету.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ДЕРЖАВА В АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ

1.1 Наукові підходи до аналізу концепту у сучасній лінгвістиці

Когнітивна лінгвістика, у центрі уваги якої знаходиться мова як інструмент організації, переробки і передачі інформації, як самостійна віха мовознавства бере свій початок у працях західних лінгвістів Дж. Лакоффа, Р. Ленгекера, Л. Талмі, Ч. Філмора. Пізніше ідеї когнітивної лінгвістики були перейняті і надалі розроблялися багатьма європейськими вченими, серед яких Ж. Фоконьє, М. Джонсон, М. Тернер, Р. Гіббс, А. Голдберг, Дж. Тейлор, П. Хардер та багато інших [61, р. 21].

Когнітивна лінгвістика включає в себе широке коло питань і низку теоретичних підходів, в основі яких лежить одна ідея – мова, як одна із граней пізнання, відображає соціальні, культурні, психологічні, комунікативні і функціональні аспекти. Мова може бути коректно інтерпретована лише у контексті реалістичного погляду на її оволодіння, когнітивний розвиток і психічні процеси. Когнітивна лінгвістика прагне пояснити структуру мови через поняття, властиві іншим когнітивним механізмам, до яких вона звертається, поряд з її комунікативною функцією [68, р. 10].

Об'єктом когнітивної лінгвістики є мова в її пізнавальному аспекті. Мова з точки зору організації, обробки, передачі інформації, розглядається як сховище світового знання, структурований набір важливих категорій, які допомагають нам поводитися з новим отриманим досвідом і зберігати раніше отриману інформацію [61, р. 5].

У межах когнітивної лінгвістики, як зазначає М.В. Піменова, безсумнівним «лідером» є концептуальні дослідження, які об'єднують аспекти багатьох наукових дисциплін (культурологія, лінгвокультурологія,

психологія, психолінгвістика, когнітивістика, соціологія, політологія, філософія) [39, с. 4], а центральним поняттям концептуальних досліджень є концепт як базова одиниця ментальної репрезентації.

Окрім лінгвістики, термін «концепт» широко застосовується й у інших наукових дисциплінах, що призводить множинності його розуміння. Лінгвістичний енциклопедичний словник трактує поняття «концепт» як «явище того ж порядку, що і значення слова, але розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, поняття – в системі логічних відношень та форм, що досліджуються як в мовознавстві, так і в логіці» [33, с. 276].

Часто «концепт» використовується як синонім терміну «поняття», хоча останній вживається в логіці та філософії, а «концепт», будучи терміном математичної логіки, закріпився також в науці про культуру, в культурології [4, с. 35].

На відміну від поняття, що є раціонально-логічним, універсальним утворенням, конструктом, узагальненою сукупністю найбільш істотних ознак предмета (про нього носії мови домовляються для того, щоб досягнути взаєморозуміння під час обговорення наявних проблем), концепт – специфічний реконструкт, результат відновлення задуманного, асоціативний феномен, що містить певні емотивні компоненти та психологічні, образні нашарування, метафоричну інформацію [42, с. 289].

Концепт, як багатовимірне когнітивне утворення, репрезентує результати освоєння людиною світу. Концептуалізація дійсності, що заснована на сприйнятті, породжує поняття, якому передують уявлення, потім поняття оцінюються певним культурним простором, його ознаки конденсуються та перетворюються на концепт [3, с. 74].

Тобто, концепт – це поняття, занурене у конкретний лінгвокультурний контекст, а поняття – частина концепту, його ядерна структура, сукупність інтегральних і диференційних ознак у ряді понять одного класу [21, с. 37].

У сучасному мовознавстві існує декілька напрямів дослідження концепту (культурологічний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний, філософсько-семіотичний) [40, с. 12], у рамках яких він трактується як:

- лінгвокогнітивне явище (О. Кубрякова);
- психолінгвістичне явище (О. Залевська);
- абстрактне наукове поняття (О. Соломоник);
- базова одиниця культури (Ю. Степанов);
- лінгвокультурне явище (В. Карасик) [25, с. 141].

Представники *культурологічного напрямку* (Ю.С. Степанов, Г.Г. Слишкін) досліджують концепт як елемент культури, не пов'язаний виключно з лінгвістикою. У таких розвідках мова використовується лише як матеріал, з якого отримують знання про концепти [40, с. 16]. Як зазначає Ю.С. Степанов, концепт, з одного боку, постає ніби згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить в ментальний світ людини. З іншого боку, концепт – це те, завдяки чому пересічна людина сама входить в культуру, а у деяких випадках і впливає на неї [52, с. 41].

Методика культурологічного дослідження концепту передбачає вивчення етимології мовного репрезентанта концепту, його відображення в культурі, вивчення «історичних» шарів, еволюції у ході історичного, культурного розвитку, сучасні асоціації, оцінки тощо. Ю.С. Степанов розглядає концепт як «пошарове» утворення, в якому різні шари є результатом культурного життя різних епох [52, с. 46].

У межах *логічного підходу* (Н.Д. Арутюнова, Р.І. Павільоніс) аналіз концептів здійснюється логічними методами поза прямою залежністю від їх мовної форми [40, с. 16]. Логічна інтерпретація концептів ставить за мету їх чітку інвентаризацію, розподіл за категоріями, оцінку принципів класифікації, розмежування первинних понять від їх похідних, визначення їх ієрархії [2, с. 3-4].

У *філософсько-семіотичних* дослідженнях концепту (О.В. Кравченко) увага науковців зосереджується на вивченні когнітивних основ знаковості [40, с. 17].

Незважаючи на значну кількість підходів до аналізу концептів, на сьогоднішній день провідними серед них є лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний. Ці підходи розрізняються за способами реконструкції, не взаємовиключні, а лише підкреслюють різні аспекти формування концепту. На думку В.І. Карасика, вони розрізняються векторами стосовно індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості. Поділ руху зовні і руху всередину є лише дослідницьким прийомом, насправді цей рух є цілісним багатовимірним процесом [27, с. 117].

У *лінгвокультурологічних дослідженнях* (С.Г. Воркачев, В.І. Карасик, В.А. Маслова, Г.В. Токарев та ін.) концепт розглядається як феномен колективної свідомості, який фіксує ціннісні домінанти, що сприяють розумінню світу і людини, і має унікальну етноспецифіку [19, с. 6]. У лінгвокультурології вивчення концептів також здійснюються на стику мови і культури, але з метою виявлення «взаємодії мови і культури, мови і етносу, мови і народного менталітету» [18, с. 4].

Центральною категорією лінгвокультурології В.І. Карасик називає культурні концепти – «ментальні утворення, які представляють собою значимі усвідомлювані типізовані фрагменти досвіду людини, що зберігаються в її пам'яті» [26, с. 61]. Найбільш важливі лінгвокультурні концепти є культурними домінантами, до яких належать цінності, що відображають «найфундаментальніші характеристики культури, найвищі орієнтири поведінки» [26, с. 81].

За змістом В.І. Карасик розподіляє концепти на параметричні, які характеризують реальні об'єкти з точки зору простору, часу, кількості, якості тощо і об'єднують загальнофілософські, наукові й універсальні

ментальні утворення, та непараметричні, які відрізняються наявністю предметного змісту, діляться на регулятивні і нерегулятивні, які, своєю чергою поділяються на універсальні, етноспецифічні, соціоспецифічні та індивідуальні.

За критерієм соціальної стратифікації В.І. Карасик пропонує розрізняти три типи концептів. *Етнокультурні концепти* – ментальні утворення, актуальні для всієї етнокультури. *Соціокультурні концепти*, актуальні для певної групи в межах певної лінгвокультури. Концепти цього типу неоднорідні: виділяють концепти, що об'єднують великі групи людей за віковими, гендерними, освітніми, становими ознаками, та концепти, що ідентифікують малі групи носіїв певної субкультури – від об'єдань за інтересами до родини. *Індивідуально-культурні концепти*, актуальні для індивіда: індивідуально-авторські концепти, що виражаються ключовими словами, властивими письменнику чи філософу; концепти, що визначають психотип особистості [27, с. 118-122].

А.М. Приходько виокремлює два типи концептів – універсальні та специфічні. Універсальні концепти відрізняються своєю загальністю та наднаціональним характером. Вони мають загальнолюдську значимість.

В.І. Карасик підкреслює, що ціннісний компонент таких концептів є наведеним (адгерентним), перцептивно-образний – усвідомлюється як прототипічне уточнення, а в ряді випадків є взагалі виродженим, понятійний – розгалужене складне знання про речі, що не спостерігаються [25, с. 85]. Універсальні концепти неоднорідні: в їхньому складі мають місце як категоріальні (філо- і теософські), так і онтологічні (емоційні, біосоціальні, фізіологічні) ментальні утворення.

Специфічні концепти мають прив'язку до певної (суб)культури – соціальної, етнічної, професійної, конфесіональної тощо. До універсальних концептів англосмовної культури за класифікацією А.М. Приходька належать антропоморфний концепт ЛЮДИНА, телеономні концепти

КОХАННЯ, БІЛЬ, СВОБОДА, РАБСТВО, категоріальні ЧАС, ПРОСТІР, а також теософські концепти ЖИТТЯ, СМЕРТЬ, ВІРА [41, с. 151].

До методів лінгвокультурології традиційно відносять усю сукупність аналітичних прийомів, операцій та процедур, що використовуються під час аналізу взаємозв'язку мови та культури. Ці методи поділяються на лінгвістичні, культурологічні та соціологічні [55, с. 116]. Підсумком лінгвокогнітивного дослідження повинна бути когнітивна репрезентація отриманих лінгвістичних результатів, що передбачає моделювання структури концепту за результатами опису його мовної об'єктивації. Запропонована методика здійснює когнітивне узагальнення результатів лінгвістичного опису мовних засобів, що вербалізують концепт: факти мовної свідомості, виявлені різними лінгвістичними і психологічними методами, узагальнюються та інтерпретуються як факти когнітивної свідомості.

Результатами мовної об'єктивації є:

- опис структури концепту, тобто, когнітивних пластів, їхніх когнітивних секторів та когнітивних ознак, що їх утворюють;
- ядрово-периферійне впорядкування пластів концепту;
- опис інтерпретаційного поля як сукупності концептуальних (ментальних та оцінних) стереотипів, тверджень, що впливають із розуміння та інтерпретації концепту свідомістю народу [49, с. 112].

Близьким до лінгвокультурології є *етнолінгвістичний* напрям дослідження концептів. На думку Л.О. Козлової, лінгвокультурологія – це сучасна розробка і розвиток ідей етнолінгвістики, що доповнює останню з її зосередженістю на діахронічних фактах даними з області синхронічних процесів [28, с. 29]. Однак, на відміну від етнолінгвістики, лінгвокультурологія не націлена розгляд лише народних стереотипів, символів, міфологем, які формують етнічну картину світу. Її метою є опис наївної картини світу, а її матеріалом – сучасна мова, представлена у різних типах дискурсу і різних текстах культури [38, с. 28].

Лінгвокогнітивні дослідження ведуться в межах семантико-когнітивного підходу (З.Д. Попова, Й.А. Стернін, А.П. Бабушкін, М.М. Болдирєв, О.С. Кубрякова, М.В. Піменова та інш.), що передбачає вивчення співвідношення семантичних процесів з когнітивними. Зазначений підхід базується на загальнотеоретичних положеннях психолінгвістики: звукові, граматичні, лексичні засоби слугують формальними операторами, які допомагають здійснювати процес комунікації. Концепти при цьому досліджуються через лексичну і граматичну семантику мови як кванти знання, які є значно ширшими лексичного простору мови. Окремі моделі концептів розглядаються як складові концептосфери, яка існує у свідомості людей. Вивчення значень мовних одиниць, які вербалізують концепт, дозволяє побудувати національну, індивідуально-авторську концептосфери, а також концептосфери, властиві окремим групам людей у різні історичні періоди [40, с. 18].

З.Д. Попова та Й.А. Стернін розуміють концепт як дискретне ментальне утворення, що постає базовою одиницею мисленнєвого коду людини, має відносно упорядковану внутрішню структуру, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства, містить комплексну, енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет або явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і відношення суспільної свідомості до цього явища або предмета [40, с. 46].

О.С. Кубрякова визначає концепт як одиницю свідомості та інформаційної структури, що відображає людський досвід; «оперативну одиницю пам'яті, всієї картини світу, квант знання» [30, с. 90]. Таким чином, концепт – це набір смислів, яким оперує людина у процесі своєї мовленнєвої діяльності та пізнання світу.

Представники лінгвокогнітивного напрямку вважають, що у концептах втілюються не лише поняття, але й знання людини про світ, певні асоціації, які викликає те чи інше слово, а також її особистісні

переживання. Концепт, що народжується як образ у свідомості окремої людини, згодом абстрагується до різних уявлень і понять, узагальнюється і зберігається в культурній пам'яті етносу чи народу [31; 48].

З.Д. Попова та Й.А. Стернін до основних характеристик концепту відносять національну специфіку, номінативну щільність, рекурентність. Особливість національної специфіки концептів полягає у різниці їх структур, змісту, наявності безеквівалентних концептів у національних концептосферах. Номінативну щільність концепту, дослідники, слідом за В.І. Карасиком, визначають як кількісну характеристику номінативного поля концепту, який об'єктивується деякою кількістю мовних одиниць і свідчить про актуальність позначуваного фрагменту дійсності, давності, цінності концепту і його комунікативну значущість. Рекурентність трактується як частотність вживання мовних репрезентантів концепту в мовленні, що визначається його актуальністю в окремо взятий історичний період [40, с. 142–158].

У межах лінгвокогнітивної школи з врахуванням мовної і когнітивної природи концепта З.Д. Попова та Й.А. Стернін пропонують *семантико-когнітивний аналіз* концептів, що передбачає наступні етапи:

1. Побудова номінативного поля концепту.

2. Аналіз та опис семантики мовних засобів, які входять до номінативного поля концепту. На цьому етапі дослідження концепту застосовуються різноманітні методи, які використовуються для отримання лексикографічного значення: логічний метод, метод інтроспекції, аналіз вживання слова в різних письмових і усних контекстах, метод компонентного аналізу тощо.

3. Когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів – виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю.

4. Верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови.

5. Опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак.

Зважаючи на поставлені завдання подальший аналіз може проводитися в області когнітивносемасіологічного або лінгвоконцептологічного дослідження, у межах якого здійснюється побудова графічної моделі або мовне вираження змісту як цілісної ментальної одиниці у вигляді польової структури [40, с. 142–158].

Отже, у контексті нашого дослідження концепт розуміємо як ментальне утворення, квант знання, який відображає зміст усієї людської діяльності, є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини та вербалізується у слові, словосполученні, фразеологізмі й інших знакових формах.

1.2 Підходи до трактування структури концепту

Незважаючи на множинність й неоднозначність визначень концепту у лінгвістиці, усі дослідники цього феномену погоджуються, що концепт є багатокомпонентним утворенням. Однак, думки щодо структури концепту різняться.

На думку Ю.С. Степанова, кожен концепт містить набір характерних йому компонентів або концептуальних ознак, що неоднорідно відображені у його структурі і різняться між собою за ступенем абстракції. Дослідник розглядає кожен концептуальну ознаку як історично відмінний складник концепту, що є результатом культури окремої епохи. Концепт, за Ю.С. Степановим, має таку структуру:

1) *основна (актуальна) ознака*, що є загальновідомою для будь-якого носія культури. Зазначений компонент є елементом структури загальноприйнятого концепту;

2) *додаткова (історична, пасивна) ознака*, що є актуальною для окремих груп носіїв культури. Цей компонент є елементом концептосфер окремих субкультур;

3) *внутрішня форма концепту*, яка не усвідомлюється пересічними носіями культури і знайома лише фахівцям. Внутрішня форма визначає знакову форму вираження концепту і є одним з детермінуючих культурних його компонентів для більшості носіїв культури [52, с. 22–25].

В.І. Карасик також виділяє у структурі концепту три складники:

1) *образний*, що трактується дослідником як «відбиток чуттєвого знання в пам'яті в єдності з метафоричними переносами» [27, с. 27];

2) *понятійний* – «сукупність значущих ознак об'єкта чи ситуації і результат їх пізнання» [27, с. 38].

3) *ціннісний*, який, за словами автора цієї концепції, є визначальним, оскільки він найбільш культурно значущий [27, с. 40].

С.Г. Воркачов, спираючись на дослідження структури концепту В.І. Карасика, визначає структуру концепту таким чином: окрім понятійного, образного й ціннісного складників, концепт має також значеннєвий складник, що «визначається місцем, яке займає ім'я концепту в мовній системі» [18, с. 7]. Зазначений складник, за словами дослідника, включає етимологічні, асоціативні характеристики імені концепту, його словотвірну продуктивність, співвідношення частиномовних реалізацій його імені, прагмалінгвістичні властивості лексико-граматичних одиниць [18, с. 10].

В.А. Маслова досліджує концепт як складний ментальний комплекс, структуру якого можна представити у вигляді кола, у центрі якого знаходиться ядро концепту (основне поняття). До периферії кола входить все те, що сформовано культурою, традиціями, народним або індивідуально-авторським досвідом. На думку дослідниці концепт містить такі складники:

1) загальнолюдський (універсальний) складаник;

2) національно-культурний складник, як результат життя людини у певному культурному середовищі;

3) соціальний складник, як результат життя людини у певному соціумі, її належність до певного соціального прошарку;

4) груповий складник, що формується у результаті належності індивіда до певної вікової або статевої групи;

5) індивідуально-особистісний складник, сформований під впливом особливостей індивіда [36, с. 42–44].

А.М. Приходько у структурі концепта виділяє три складники, зокрема:

1) понятійний субстрат, що відтворює денотативну співвіднесеність концепту з його референтом – певним когнітивним згустком, мінімальною самодостатньою ділянкою ментального простору;

2) перцептивно-образний адстрат – знання, образи й асоціації, що виникають у свідомості реципієнта завдяки певному денотату;

3) ціннісний (валоративний) епістрат, тобто та найгладівніша іпостась концепту, що зумовлюється ставленням до нього. Це ставлення повинне бути позитивним, оскільки ґрунтується на тих духовних імпульсах, які оживають у свідомості людини завдяки її приналежності до тієї або іншої етнокультурної групи [42, с. 55–62].

З.Д. Попова та Й.А. Стернін, у рамках семантико-когнітивного аналізу, розробили польову модель концепту, до якої входять три ключові компоненти: образ, інформаційний зміст, інтерпретаційне поле. Дослідники наголошують, що, описуючи концепт, слід розрізняють такі поняття, як зміст і структура концепту. Зміст концепту – це його когнітивні ознаки, які, в залежності від їх актуальності у свідомості людини, упорядковані за польовим принципом – ядро, ближня, дальня і крайня периферія. Опис концепту полягає в переліці ознак від ядра до периферії по мірі зменшення забарвлення когнітивної ознаки. Структура концепту – це базові структурні складники різної когнітивної природи –

чутливий образ, інформаційний зміст, інтерпретаційне поле. До структури концепту вчені відносять також когнітивні ознаки, які належать до кожного з цих складників [40, с. 12–17].

Є.В. Бондаренко у своєму дослідженні, екстраполюючи ідеї Р. Ленекера [65], У. Крофта [58; 59], Т. Клознера [56], Д.А. Круза [58], розглядає структуру концепту як систему, матрицю доменів, сконцентровану навколо самого концепту. Домени у цьому випадку розкривають зміст концепту за допомогою логічних зв'язків або пропозицій [11, с. 6]. Така структура концепту виглядає як група зконцентрованих (з одним центром) еліпсів, об'єднаних концептом [12, с. 40].

Концепція структури концепту у вигляді матриці доменів розвивалася й іншими дослідниками, зокрема, С.А. Жаботинська, яка вважає, що матриця доменів фактично є концептуальним еквівалентом компонентного складу або структури семми. Різниця полягає у можливості простежити ієрархічний зв'язок між доменами в матриці, в той час, як компонентний аналіз семантики дозволяє лише виділити список сем, не визначаючи при цьому, яким чином вони корелюють. Матриця доменів представляє інформацію про взаємозв'язки доменів, до яких апелює значення лексеми, що є іменем концепту. Будь-який домен може входити до складу більшого домену або включати субдомени, демонструючи грануляцію знань. Таким чином, матриця доменів виникає як структура, що складається з декількох доменів, які «не існують окремо, а накладаються один на інший, так, що можуть повністю поглинути один одного» [23, с. 256–257].

О.В. Кречетова вважає, що концептуальні матриці є відносно комплексними структурами знання, що відображають пов'язані між собою різноманітні репрезентації досвіду взаємодії з оточуючою дійсністю [29, с. 30].

Дослідниця І.Г. Серова зазначає, що «когнітивна матриця як особливий формат знання дозволяє відобразити різні типи зв'язку

концепта з тими концептуальними областями, які слугують джерелами його змісту» [50]. В. Еванс підкреслює відносну стабільність контекстуального знання матричного формату [60, с. 63].

М.М. Болдирєв у своїх роботах [8; 9; 10] також запропонував подібний метод дослідження – когнітивно-матричний аналіз, спрямований на виявлення та опис системи когнітивних контекстів або концептуальних областей, які лежать в основі формування значень мовних одиниць.

Як формат знання когнітивна матриця поєднує в собі декілька когнітивних контекстів, на фоні яких відбувається формування і розуміння відповідних мовних значень, проявляється їх мовна специфіка. На відміну від інших типів когнітивного контексту, наприклад, фрейму, в структурі якого виділяють обов'язкові і факультативні компоненти, які передають стереотипне знання про ситуацію, когнітивна матриця об'єднує знання про різні аспекти одного явища. Її компоненти відкривають доступ до різних концептуальних областей, жодна з яких не є обов'язковою або домінуючою по відношенню до інших. Більш того, вони можуть відрізнятися кількісно і по рівню складності. Відповідно склад компонентів, що входять до матриці, може значно варіюватися [9, с. 6].

Залежно від способу репрезентації когнітивна матриця може мати різну структуру. М.М. Болдирєв виділяє два структурних типи когнітивної матриці: загальний та окремий. Когнітивна матриця загального типу представлена словами типу «культура», які самі по собі передають багатоаспектне знання. Окремі когнітивні матриці лежать в основі формування значень ономастичних, діалектних, культурно-маркованих, прецедентних та інших одиниць, когнітивним фоном яких є багатоаспектне знання, що передбачає можливість багатоаспектного осмислення.

Специфіка осмислення таких мовних одиниць також пов'язана зі зверненням до того чи іншого аспекту мовного, діалектного, культурно-зумовленого, економічного, правового та інших типів знання. Це

відображається в іншому типі побудови матриці – по типу «ядро – периферія». Ядром матриці такого формату знання у цьому випадку є об'єкт думки (назва географічного або іншого об'єкту, діалектна або культурно-маркована одиниця, економічний або правовий термін, прецедентний, культурний, економічний або правовий феномен тощо), а її периферію складають когнітивні контексти як різноманітні аспекти відповідного знання, звернення до яких є необхідним для розуміння даних мовних одиниць і феноменів. Когнітивно-матричний аналіз у цьому випадку націлений на виявлення концептуальних характеристик ядра, когнітивних контекстів (компонентів матриці) як областей осмислення цих характеристик і аналіз їх взаємозв'язку. Наприклад, значення того чи іншого топоніму стає зрозумілим лише за умови дослідження таких концептуальних областей, як історія, культура, релігія, діалект тощо, в межах яких набувають значущості різноманітні природні та функціональні характеристики позначуваного ними об'єкту [9, с. 7].

Від інших форматів знання, наприклад, фрейму когнітивна матриця відрізняється стереотипністю інформації, що передається: фрейм описує стереотипні ситуації, когнітивна матриця, зокрема окремий її тип, здатна передавати нестереотипне, багатоаспектне знання. Відповідно до лінії жорсткості / гнучкості структури фрейм має набір ієрархічно організованих обов'язкових і необов'язкових компонентів, в той час, як когнітивна матриця має нежорстку структуру, де будь-який з компонентів може бути необов'язковим. Також, на відміну від когнітивної матриці, компоненти (гнізда) фрейма можуть не мати прямого зв'язку з одним доміантним гніздом, а бути поєднані за принципом «кола» або «дерева», в той час як компоненти матриці тією чи іншою мірою слугують осмисленню ядра. Фрейм виступає як єдиний когнітивний контекст, цілісна структура, а когнітивна матриця – як система різних когнітивних контекстів, представлених її компонентами.

Таким чином, проаналізувавши викладені вище підходи до тлумачення структури концепту, найбільш релевантним у контексті нашого дослідження вважаємо вивчення концепту ДЕРЖАВА в текстах американської англомовної поезії, як двошарової структури, що поєднує поняттєвий та образно-асоціативний шар. Поняттєвий шар досліджуваного концепту розглядаємо як когнітивну матрицю – систему доменів, сконцентрованих навколо самого концепту, образно-асоціативний шар – як набір концептуальних метафор.

1.3. Концептуальна метафора як механізм осмислення концепту

Дослідження метафори як лінгвістичного та ментального феномену приваблює вчених з давніх часів. У сучасному світі більшість людей сприймають метафору як інструмент художнього мовлення, відмінного й несхожого на мовлення повсякденне, буденне. Більш того, протягом тривалого часу метафора розглядалася як власне мовна характеристика, пов'язана скоріше зі словами, ніж з мисленням і діяльністю. Саме тому більшість людей вважає, що вони не використовують метафори у повсякденному житті. Однак, наприкінці ХХ століття дослідники у сфері когнітивної лінгвістики довели помилковість такого судження і наочно продемонстрували, що метафора пронизує повсякденне життя людей, причому не тільки мову, але й їх мислення і повсякденну діяльність.

Термін «метафора» походить від грецького слова, що означає «перенесення». Поняття виникає на основі перенесення властивостей, тому метафору можна назвати скороченим порівнянням: відбувається заміщення того, що мовець має на увазі, іншим висловом. Давньогрецький філософ і вчений Арістотель уперше представив основи теорії метафори у своїй «Поетиці», описавши її як спосіб переосмислення значення слова на основі подібності [1, с. 252]. Слід зазначити, що поняття подібності близьке до

поняття асоціації, яке в свою чергу стосується мисленневих процесів мовця, тому воно є причиною або поштовхом до виникнення метафори. У лінгвістику метафора прийшла з риторики, де вона розглядалась як засіб образного мовлення і естетики.

Оскільки метафора виникає завдяки образному мисленню, питання метафоричного мислення розглядалось багатьма філософами. Мислителі раціоналістичних та позитивістських поглядів вважали, що метафора як спосіб вираження змісту непотрібна та навіть зайва, оскільки дає неточне, розмите уявлення про предмет, тому потрібно вживати слова лише в їхньому прямому значенні. Філософи романтичних поглядів називали метафору єдиним способом вираження думки, визначення об'єктів високого ступеня абстракції та навіть мислення, взагалі. Вони стверджували, що пізнання є метафоричним, а метафора – невід'ємна складова мислення, мовлення та мови [20].

Розширення об'єктивних кордонів дослідження метафори в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. пов'язано з укоріненням когнітивно-дискурсивної парадигми у дослідженнях сучасних лінгвістів, які розглядають метафору, як складне поліфункціональне явище у логіко-філософському, семіотичному, семантичному, стилістичному аспектах. Серед цих вчених: Н.Д. Арутюнова, М. Блек, Е. Кассіер, Дж. Міллер, А. Річардс, В.М. Телія, Р.Якобсон [53].

Пізнання метафори відбувалося на різних етап та у різних галузях науки. Лінгвісти розробили декілька теорій щодо визначення метафори та її ролі у мовленні. Цей об'єкт дослідження сприяє більш точному розумінню складного механізму пізнання, а більш глибоке вивчення метафори веде до встановлення закономірностей, які пов'язані із категоризацією дійсності внаслідок мови (саме ця обставина і пояснює високу теоретичну цінність комплексної теорії метафори, яка представлена у роботах відомих лінгвістів) [47].

Теорія важливості / значимої маркованості / конвенціоанальності тих чи інших метафоричних конфігурацій полягає у тому, що деякі значення слів та виражень наділені певною значимою маркованістю. Саме тому, їх активація у свідомості людини відбувається миттєво у тих чи інших контекстуальних умовах. Згідно до цієї теорії, у процесі сприйняття метафоричних конструкцій задіяні два механізми: лінгвістичний та контекстуальний. Перший допомагає розрізнити марковане значення метафори. В той час як специфіка механізму контекстуальної обробки інформації полягає у тому, щоб, по-перше, оцінити ступінь можливості реалізації подібної актуалізації значення у свідомості того, хто сприймає, а по-друге, витіснити зі свідомості хибну актуалізацію, якщо інформація була сприйнята неправильно [63].

Згідно до теорії інтеграції концептуальних доменів (С.Р. Левін, С. Крофт), метафора припускає певну інтеграцію, яка здійснюється між цариною-джерелом, тобто буквальним значенням метафоричного вираження, та цариною-мети, тією сферою досвіду, яка підлягає метафоричному опису. Таким чином, метафори починають сприйматися як категорії, які люди використовують для упорядкування даних досвіду [58; 66].

Формування теорії концептуальної (когнітивної) метафори пройшло декілька етапів, які характеризуються концепціями різних типів; від трактування метафоризації як семантичного зсуву прямого значення в сторону переносного, до трактування метафори як складного багаторівневого явища у когнітивному, комунікативному, психологічному та інших аспектах [22, с. 10].

У 1980 році була видана книга Дж. Лакоффа і М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо». Вчені визначають метафору як поетичний і риторичний виразний засіб, що належить швидше до «незвичайної» мови, ніж до сфери повсякденного буденного спілкування. Більш того, метафора, як правило, розглядається виключно як явище природної мови,

тобто то, що відноситься до сфери мислення або діяльності людини [64, с. 31].

Як і їх попередники, а саме дослідники метафори в контексті традиційної риторики, згодом лінгвістики (семантичної теорії мови), Дж. Лакофф і М. Джонсон стверджували, що метафора не обмежується тільки сферою мови, а самі процеси мислення людини є метафоричними. Вони зазначають, що наша буденна понятійна система, в рамках якої ми думаємо і діємо, за своєю суттю метафорична [64, с. 25]. Автори наголошують на тому, що метафора є частиною людського функціонування, завдяки їй будується розуміння нашого досвіду [64, с. 105].

У такий спосіб, вони вводять і обґрунтовують термін «поняттєва метафора» або «концептуальна метафора» [64, с. 119]. Це поняття, у трактуванні дослідників, дозволяє розмежувати мовні засоби вираження і когнітивні процеси, що лежать в основі цього виду метафор, тобто розуміння одного явища (або сфери діяльності) у термінах іншого.

Суть теорії концептуальної метафори полягає в розумінні та відчутті одного явища в термінах іншого. При цьому під явищем розуміється не ізольований об'єкт, як при традиційному підході до метафори, а цілісна картина видимого реального світу у вигляді фреймів і сценаріїв, що використовуються для репрезентації та осмислення об'ємного і багатоаспектного абстрактного явища [37, с. 266].

Дж. Лакофф, як один із засновників когнітивного підходу до аналізу концептуальних метафор, переконаний, що найбільш суттєві метафори засновані на фізичному досвіді, і на підтвердження цієї точки зору він пише, що, у різних мовах існують одні і ті ж концептуальні метафори [64, с. 101].

Р. Гібс, у свою чергу, стверджує, що люди сприймають власне тіло як вмістилище і тому, відповідно, метафора базується на емпіричній мотивації [62, с. 310]. Мається на увазі, що деякі концептуальні метафори і їх відповідні лінгвістичні тлумачення можна віднайти у багатьох

культурах та мовах завдяки біологічній та фізіологічній подібності емпіричного досвіду, який організм людини здатен засвоїти.

Цікаво, що більшість лінгвістів і психологів погоджуються із тим, що метафори та засоби метафоризації не належать лише до галузі лінгвістики, однак усі спроби пояснити власне процес розуміння метафор неодмінно супроводжується аналізом шляхів їх вербального представлення. Слідом за А. Г. Рябовим, концептуальні метафори визначають способи номінації однорідних понять через серію метафор, які базуються на загальних та подібних асоціаціях, охоплюючи таким чином цілі ідеографічні поля. Іншими словами, концептуальна метафора – це стійка відповідність між цариною джерела і цілі, зафіксована у мовній і культурній традиції суспільства. В результаті сфери людської діяльності виражається в мові певними, заданими концептуальними метафорами, точками зору [45].

Як відмічає А. П. Гаврилюк, концептуальна метафора стоїть на перетині знань між однією концептуальною областю та іншою. Вона переосмислює явища одного роду в термінах явищ іншого роду. Саме тому концептуальна метафора утворюється в результаті метафоричного мислення [20].

Коли виникає нова реалія, мовець починає проводити аналогії зі схожими, вже існуючими поняттями, з'являються асоціації з поняттями попереднього досвіду, а отже утворюється метафора. Такий підхід до вивчення метафори належить когнітивній лінгвістиці.

Великий внесок у дослідження цього питання зробив Ерл Маккормак. Вчений розглядає метафору зсередини та ззовні. Метафори зсередини функціонують як «когнітивні процеси», завдяки яким «ми поглиблюємо наші уявлення про світ та створюємо нові гіпотези», а ззовні – як «посередники між людським розумом та культурою» [34, с. 360]. Таким чином, метафори не лише змінюють мову, а й світосприйняття.

Згідно до теорії концептуальної метафори в основі метафоризації лежить процес взаємодії між структурами знання двох концептуальних доменів – царини-джерела і царини-мети. У результаті цілеспрямованої метафоричної проєкції добре відомі людині елементи царини-джерела структурують менш зрозумілу для неї концептуальну царину-мети, яка є когнітивним потенціалом метафори. Основою знань, які складають концептуальні домени, виступає досвід безпосередньої взаємодії людини з оточуючим її світом, в першу чергу фізичний досвід, який організовує категоризацію дійсності, у вигляді простих когнітивних структур – «схем-образів» [51].

Головна ідея Дж. Лакоффа проявляється тут, таким чином, у тому, що людині притаманно осмислювати більш складні та незрозумілі області свого досвіду через більш прості, конкретні та безпосередньо доступні. Останні (царина-джерело) відображаються на перших (царина-мети), при цьому метафоричні відповідності між ними обумовленні певною культурою та мовою.

Компонентами процесу метафоризації виступають:

- 1) сутність, що підлягає позначенню, тобто цільовий концепт чи концептуальний комплекс, ідентифікований за допомогою метафори;
- 2) сутність, що використовується для порівняння, тобто концепт чи концептуальний комплекс-посередник, що залучається до порівняння;
- 3) ознака, на основі якої встановлюється подібність, тобто параметр для порівняння, спільний для царини мети і джерела [37, с. 267].

У теоретичних працях вживаються різні назви для цих складників процесу метафоризації. Сутність, яка осмислюється за допомогою метафори, називається *концептуальним референтом* (цільовим концептом / доменом – *target concept / domain*), а сутність, яка залучається до порівняння і яка має відповідну назву, є *концептуальним корелятом* (вихідним концептом / доменом, або концептом- / доменом-донором – *source concept / domain*).

Спільні ознаки, що об'єднують референта і корелята утворюють *зону перехресного мапування (cross-mapping)*.

Концептуальні кореляти, за допомогою яких осмислюється конкретний референт утворюють діапазон метафори (*range of metaphor*). Один корелят може бути полем для осмислення декількох референтів. Група концептуальних референтів, які співвідносяться з одним і тим самим концептуальним корелятом, формує спектр метафори (*scope of metaphor*) [5, с. 23].

До вітчизняних лінгвістів, які досліджували концептуальну метафору, належить І. В. Бондаренко. Він вказує, що при концептуальній метафорі виникає аномалія, яка дозволяє осмислити явища одного виду в термінах явища іншого виду [15, с.19-21].

У численних дослідженнях концептуальної метафори описані різні її види. Дж. Лакофф і М. Джонсон пропонують таку типологію концептуальних метафор, яка розділяє усі існуючі метафори на три основних типи:

1. Структурні метафори – одне поняття структурно впорядковується у термінах іншого. Вони дозволяють не тільки порівнювати концепти, рахувати їх, а й створювати нові.

2. Орієнтаційні метафори – створюють концепти через просторові поняття та відношення. Вони задають людині знайомі просторові орієнтири, зіставляючи «верх – низ», «всередні – зовні», «центральний – периферійний». Ці метафори залежать від певного життєвого досвіду та культури, в контексті якої вони розглядаються, тому розуміння звичних абстрактних понять можуть різнитися.

3. Онтологічні метафори – розкривають події, дії, емоції, ідеї тощо, як якусь істоту чи субстанцію. Цей тип демонструє розуміння нашого досвіду в термінах об'єктів і субстанцій навколишнього світу, визначаючи зовнішні обриси та фізичну природу абстрактних понять.

Будучи явищем природної мови, концептуальна метафора виконує наступні когнітивні та комунікативні функції:

- сприяє становленню формуванню та поясненню концепту в людській свідомості (когнітивна функція);
- забезпечує актуалізацію вже наявного концепту у мовленнєво-мислиннєвому процесі (комунікативна функція) [17].

Компонентами процесу метафоризації виступають:

- 1) сутність, що підлягає позначенню, тобто цільовий концепт чи концептуальний комплекс, ідентифікований за допомогою метафори;
- 2) сутність, що використовується для порівняння, тобто концепт чи концептуальний комплекс-посередник, що залучається до порівнянн;
- 3) ознака, на основі якої встановлюється подібність, тобто параметр для порівняння, спільний для корелянта та референта.

Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють ряд базових концептуальних метафор, «метафор, якими ми живемо». Серед них дослідники називають LIFE IS LIGHT (ЖИТТЯ Є СВІТЛО), LIFE IS A JOURNEY (ЖИТТЯ Є ПОДОРОЖ), LOVE IS AN ILLNESS (КОХАННЯ Є ХВОРОБА), LOVE IS A UNITY (КОХАННЯ Є ЄДНІСТЬ) [64].

У процесі художнього осмислення світу базові концептуальні метафори можуть зазнавати змін в результаті когнітивних механізмів їх переосмислення. Ці механізми, розроблені Дж.Лакоффом і М.Тернером [64], є такими: розширення (extension), нарощування (elaboration), поєднання (combination), перегляд (questioning).

Л.І. Белехова, досліджуючи словесні поетичні образи американської поезії у лінгвокогнітивному аспекті, виокремлює також лінгвокогнітивні операції конкретизації, спеціалізації, модифікації та лінгвокогнітивні процедури розширення, узагальнення, перспективізації, задіяні у формуванні концептуальної та вербальної іпостасі образів [7, с. 206–209]. Дослідження прийомів перетворення базових концептуальних метафор у художньому тексті, а також їх систематизація уможлиблює визначення

особливостей когнітивного стилю поета, специфіки формування словесних поетичних образів.

Отже, твердження про те, що концептуальні метафори охоплюють всю сферу людського досвіду і володіють значним когнітивним потенціалом, на сьогоднішній момент підкріплюється багаточисленними дослідженнями концептуальної метафори, яка охоплює більшість сфер людської діяльності. Сучасна теорія концептуальної метафори надає перевагу опису основних когнітивних процесів, що відбуваються у мозку людини, а також намагається встановити ключові механізми структурування людської думки.

Отже, концептуальна метафора є результатом аналогового осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей. Дослідники виділяють ряд базових концептуальних метафор, якими оперує людина у повсякденному житті. Однак, в процесі художнього осмислення дійсності базові концептуальні метафори можуть зазнавати змін.

РОЗДІЛ 2

НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ ДЕРЖАВА В АНГЛОМОВНІЙ ПОЕЗІЇ

Номінація (від лат. *nominatio* ‘називання’) – це «закріплення за мовним знаком поняття-сигніфіката, який відображає конкретні ознаки денотата – властивості, якості і відношення, завдяки чому мовні одиниці виражають змістовні елементи вербальної комунікації» [24, с. 112]. Номінація у мовознавстві досліджується у двох основних аспектах: динамічному, в якому увага акцентується на її процесуальній стороні, і статичному, який спрямований на дослідження номінації як результату означення об’єктивної дійсності засобами мови.

Для комплексного і ґрунтовного дослідження особливостей будь-якої держави, необхідним є врахування таких її параметрів як територія і географічне розташування (площа, особливості рельєфу, клімату, фізико-, економіко- та політико-географічне положення), природа і природокористування (особливості природних умов, рослинний і тваринний світ, забезпеченість ресурсами, всесвітньо відомі природні пам’ятки), народонаселення (кількість та етнічний склад населення, його структура, тривалість життя, розміщення, міграції, типи поселень), суспільство (державний устрій і форма правління, політичний режим, особливості політичної та правової систем, етимологія назви країни, державна й національна символіка, геополітичне становище, зовнішня політика й міжнародні зв’язки, образ країни у науковому та загальнокультурному дискурсі), історичний розвиток (етапи територіального розвитку, зміна форм державного устрою та правління, а також державних утворень, які функціонували на терені країни в різні історичні періоди, еволюція форм природокористування, розміщення господарства і населення в історичній ретроспективі), господарство (провідні галузі промисловості, сільського господарства, транспорту,

сфери послуг; територіальна структура економіки й економічні райони), культура (етногеографічні особливості, традиції, культурні пам'ятки, внесок у світову культурну спадщину видатних діячів науки, літератури, музики, образотворчого мистецтва) [35, с. 137-138].

Таким чином, при дослідженні номінативного поля концепту ДЕРЖАВА в англомовних поетичних текстах його складниками вважалися такі номінативні одиниці, які всебічно характеризують державу США з позицій її фізико-географічних, територіальних, демографічних, суспільно-політичних, історико-культурних особливостей.

У текстах англомовної поезії концепт ДЕРЖАВА вербалізується мовними засобами, серед яких розрізняємо:

1) пряму лексико-семантичну номінацію, тобто номінативні одиниці, які прямо називають державу, її частини, ознаки або властивості без семантичної транспозиції, незалежно від контексту;

2) непряму (образну) номінацію – номінативні одиниці, які називають або характеризують державу опосередковано, із семантичним переносом.

2.1. Засоби прямої лексико-семантичної об'єктивації концепту ДЕРЖАВА

У відповідності до значення та функцій засобів прямої лексико-семантичної об'єктивації концепту ДЕРЖАВА в англомовній поезії поділяємо їх за *частиномовною належністю* на іменникові, займенникові, прикметникові, дієприкметникові й прислівникові, які своєю чергою, відповідно до категоріальної класифікації, яка має у своєму підґрунті уявлення про основні когнітивні категорії, розрізняємо лексичні засоби номінації предметності та ознаковості.

2.1.1 Лексичні засоби номінації предметності. Категорія предметності визначається у лінгвістиці як «виразник сукупності облігаторних якостей предмету, його якісної визначеності» [46, с. 108]. Таким чином, до цієї групи вербальних засобів номінації канадської держави відносяться лексеми, які безпосередньо називають державу США, виконуючи таким чином ідентифікуючу функцію, або лексеми, які називають її окремі характерні риси, особливості, і виконують релятивну функцію.

У аналізованих поетичних текстах зазначений тип номінації американської держави представлений іменниками, які діляться на загальні і власні назви, і займенниками, які у досліджуваних контекстах виступають у ролі замітника раніше згаданого іменника, який номінує державу.

У результаті контекстуального аналізу виявлено, що загальні іменники, які номінують державу, спрямовані на позначення її статусу і виконують, таким чином, ідентифікуючу функцію. До них відносяться такі лексичні одиниці:

- land, вживання якої у значенні ‘держава’ характерне саме для художнього, зокрема поетичного, мовлення, наприклад:

*They wrote a Declaration
So the whole world would see –
This was, "the home of the brave
And the land of the free"
They signed that piece of parchment
The leaders of this land –
Knowing, divided they would fall
But, together they could stand [72];*

- country ‘держава’, наприклад:

*It's time again to fly our flag,
With much respect and pride;
It is our country's birthday,*

*This 4th day of July!
As we enjoy the fireworks,
The picnics and parades;
Let us reflect on all the things
That make our country great [78];*

- state ‘держава, штат’, наприклад:

*We, the people, must redeem
The land, the mines, the plants, the rivers.
The mountains and the endless plain
All, all the stretch of these great states
And make America again! [88];*

- nation ‘держава’, наприклад:

*We are "One nation under God", you say
But you do not want this to be displayed
"In God We Trust" to you has become dated
And your belief in the Bible has become jaded
I believe this great nation is going astray [75];*

- commonwealth ‘держава, співдружність’, наприклад:

*The name of Commonwealth is past and gone,
Over three fractions of the groaning globe:
Venice is crushed, and Holland deigns to own
A sceptre, and endures a purple robe [80];*

- clime ‘держава, край’, наприклад:

*One great clime,
Whose vigorous offspring by dividing ocean
Are kept apart, and nursed in the devotion
Of Freedom, which their fathers fought for <...>
Still one great clime, in full and free defiance,
Yet rears her crest, unconquered and sublime,
Above the far Atlantic! [80];*

- union ‘об’єднана держава, наприклад:

*We worked together for one goal
Americans held fervently:
a union that was strong and whole,
a nation that was proud and free [71].*

Ідентифікуючу функцію при номінації держави у корпусі досліджуваних поетичних текстів виконують також власні іменники, загальна кількість яких не є чисельною, але кількість їх контекстуальних репрезентацій досить велика. Зазначена група іменникових засобів номінації держави репрезентована лексичними одиницями, які позначають:

- **назви адміністративно-територіальних одиниць** (штатів) сучасної Америки, наприклад:

*Touching everybody with kind fingers
And touching each other natural as dew
In that dawn of music when I
Get to be a composer
And write about daybreak
In Alabama [87];*

- **назву американської держави**, яка використовувалася європейцями і переселенцями у XVII-XIX столітті для її номінації, наприклад:

*Lest to future times the tale I tell,
When slow expires in smoldering fires
The goodly heritage of your sires,
How Freedom's light rose clear and bright
O'er fair Columbia's beacon-hight,
Till ye quenched the flame in a starless night [73];
Adieu, New-England's smiling meads,
Adieu, th' flow'ry plain:*

*I leave thine op'ning charms, O spring,
And tempt the roaring main [93].*

- *безпосереднє найменування держави*, наприклад:

*Let America be America again.
Let it be the dream it used to be.
Let it be the pioneer on the plain
Seeking a home where he himself is free.
(America never was America to me.) [88];
Our future will be brighter,
God bless us, I do pray.
And, with one voice now let us sing:
HAPPY BIRTHDAY, USA! [78].*

Разом із загальними і власними іменниками у формуванні ідентифікуючої прямої лексико-семантичної номінації держави беруть участь займенники. Основною їх функцією у поетичних текстах є субститутивна (заміна іменникових номінацій для запобігання тавтології), а їх функціонування в ролі мовного засобу вербалізації концепту ДЕРЖАВА є ситуативним, тобто залежить від співвіднесеності з референтом-іменником і певного контексту, за рамками якого вони втрачають свою номінативну роль. Концепт ДЕРЖАВА об'єктивується у досліджуваних поетичних текстах через використання авторами:

- займенників 2-ої особи однини, наприклад, у нижченаведеному фрагменті поетичного тексту автором для найменування американської держави використовується *thee* 'тебе', форма об'єктного відмінку займенника *thou* 'ти':

*Than stagnate in our marsh; or o'er the deep
Fly, and one current to the ocean add,
One spirit to the souls our fathers had,
One freeman more, America, to thee! [80].*

• займенників 3-ої особи однини жіночого роду, наприклад, у наступних поетичних рядках автором для номінації американської держави використовується особовий займенник *she*:

*But the glory of the Present
is to make the Future free
We love our land for what she is
and what she is to be [84];
I love my country's pine-clad hills <...>
Her forests and her valleys fair,
Her flowers that scent the morning air
All have their charms for me [74];*

• особових займенників 3-ої особи однини середнього роду, наприклад:

*Let America be America again.
Let it be the dream it used to be.
Let it be the pioneer on the plain
Seeking a home where he himself is free [88].*

Релятивну функцію при номінації держави у американському поетичному дискурсі виконують загальні іменники, які актуалізують ознаки, властивості або характеристики держави Америка і здатні передавати широкий спектр додаткової всебічної інформації про неї. У досліджуваних поетичних текстах релятивні апелятиви спрямовані на позначення:

• **ландшафту Сполучених Штатів Америки**, який, у зв'язку з великим розміром її території, є досить різноманітним, що відображено у поетичних текстах рядом номінативних одиниць різних, іноді протилежних за значенням, наприклад:

*I love the land where the mountains stand,
Like the watch-towers high of a Patriot band;
For I may not bide in my glory and pride,*

Though the land be never so fair and wide,
 Where *Luxury* reigns o'er voluptuous plains [73];
 I love my country's pine-clad hills,
 Her thousand bright and gushing rills <...>
 I love her rivers, deep and wide,
 Those mighty streams that seaward glide
 To seek the ocean's breast;
 Her smiling fields, her pleasant vales,
 Her shady dells, her flowery dales,
 The haunts of peaceful rest [74];

- **клімату держави США**, наприклад:

I build my nest on the mountain's crest,
 Where the wild winds rock my eaglets to rest,
 Where the lightnings flash, and the thunders crash,
 And the roaring torrents foam and dash [73];

- **внутрішньо- або зовнішньополітичних конфліктів**, наприклад:

I grew up in the golden years
 when WWII was finally past.
 A grateful country shed her fears
 as fighting men came home at last [71];
 And where is that band who so vauntingly swore
 That the havoc of war and the battle's confusion
 A home and a country should leave us no more? [89];

- **політичні структури або окремих їх представників**, що реалізують в американському суспільстві функції держави, наприклад:

Someday I won't politic anymore, my big heart will stop
 loving America and I'll leave her as easy as a marriage,
 splitting our assets, hoping to get the advantage
 before the other side yells: Wow! America [83].

- **населення США**, представлене у досліджуваних поетичних текстах номінаціями типу *native* ‘корінний житель’, *race* ‘народ’, *people* ‘люди’ тощо, наприклад:

*I love the land where the mountains stand,
Like the watch-towers high of a Patriot band <...>
Where *Luxury* reigns o'er voluptuous plains,
And fetters the free-born soul in chains.
Then give to me in my flights to see
The land of the pilgrims ever free! [73];
From sea to shining sea
All across the land
Let people of all races
Come to together hand in hand [79].*

Для позначення населення Америки авторами поетичних текстів також використовуються субстантивованими прикметниками, які називають американців як окрему націю або окремі групи американо-американського населення, наприклад:

*Americans need ham! Nothing airy like debate for me! <...>
A vote for me, my fellow Americans,
is a vote for everyone like me! [82];
O, let America be America again
The land that never has been yet
And yet must be the land where every man is free.
The land that's mine – the poor man's, Indian's, Negro's, ME –
Who made America [88].*

- **суспільні ідеали і цінності американського населення** – зображення спільних, загальноприйнятих у американському суспільстві уявлень про ідеальне або бажане у тих чи інших сферах соціальної активності. Головними ідеалами і цінностями американців, які найчастіше об'єктивуються у досліджуваних поетичних текстах, є:

- **патріотизм**, наприклад:

The love of country starts at home.

It's learned upon a parent's knee.

No patriot is born alone.

Beginnings frame our destiny [71];

- **смівливість**, наприклад:

Greets the antique the hero new? 'tis but the same – the heir

legitimate, continued ever,

The indomitable heart and arm – proofs of the never-broken line,

Courage, alertness, patience, faith, the same – e'en in defeat

defeated not, the same [101];

- **свобода**, наприклад:

I fight for all our freedom

The lives of you and me

I wish it could be easier

But freedom don't come free [92];

- **справедливість**, наприклад:

Our flag stands for liberty and justice for all

It stands for a country ruled by law

And when in a parade I see it passing by

I cannot hide my patriotic pride [76];

- **віра в Бога**, наприклад:

We are “One nation, under God”.

Guided by His loving light,

but we'll be a nation “without” God

if we don't stand and fight <...>

God gave us freedom in this land

to worship and to pray [91];

- **слава**, наприклад:

I love my country's pine-clad hills <...>

*But more I love my country's name,
Those words that echo deathless fame,
The Land of Liberty [74];*

- **гордість бути громадянином Америки**, наприклад:

*Our flag stands for liberty and justice for all
It stands for a country ruled by law
And when in a parade I see it passing by
I cannot hide my patriotic pride [76];*

- **державної і національної символіки Америки**, наприклад:

*Our flag is one with colors every so bright
A symbol of goodwill and all that's right
It is a beacon for those who are oppressed
Who pine to live in the land of the blessed [76];
America, red, white, and blue
The country that I love
I'll defend this land with all I have
Until my life is done [92].*

У наведеному вище фрагменті поетичного тексту йдеться про три кольори, які зображені на державному прапорі США (7 червоних і 6 білих горизонтальних смужок, 50 білих зірок на фоні темно-синього прямокутника в правому верхньому вуглі прапора) і, таким чином, є національними кольорами-символами держави.

- **економіки Америки і її інфраструктури**, наприклад:

*I hear America singing, the varied carols I hear,
Those of mechanics, each one singing his as it should be blithe and strong,
The carpenter singing his as he measures his plank or beam,
The mason singing his as he makes ready for work, or leaves off work,
The boatman singing what belongs to him in his boat, the deckhand singing on
the steamboat deck [98].*

У фрагменті цього поетичного тексту присутня згадка про представників розповсюджених робочих професій в різних галузях економіки держави, зокрема: *mechanic* ‘механік, слюсар’, *carpenter* ‘теся’, *mason* ‘каменяр’, *boatman* ‘човняр’.

- **культури Америки**, наприклад:

*When I get to be a composer
I'm gonna write me some music about
Daybreak in Alabama
And I'm gonna put the purtiest songs in it
Rising out of the ground like a swamp mist
And falling out of heaven like soft dew [87].*

Оніми, які виконують у корпусі досліджуваних текстів релятивну функцію, використовуються для позначення:

- **елементів природних ресурсів держави**, наприклад:

*We're just fine – look at the way
everyone wants to speak English and live here!
Whatever you think of borders,
I am the only candidate to canoe over Niagara Falls
and live to photograph the Canadian side [85].*

- **держави-метрополії**, від якої американська держава знаходилася у конституційній залежності до середини XVIII століття, наприклад:

*The name of Commonwealth is past and gone,
Over three fractions of the groaning globe <...>
The floating fence of Albion's feebler crag,
May strike to those whose red right hands have bought
Rights cheaply earned with blood [80].*

- **імен історичних діячів та окремих представників державної влади**, наприклад:

*When our free land's great captain, Washington,
Was colonel in Virginia, ere the war
He led for Independence had begun,
A passing cloud obscured his rising star [70].*

У наведеному прикладі йдеться про Дж. Вашингтона, американського державного діяча, першого обраного президента США, одного з отців-засновників американської держави.

- **імен діячів культури**, наприклад:

*Not one of all Columbia's tuneful choir
Has pitched his notes to such a matchless key
As Poe – the wizard of the Orphic lyre! [85].*

Таким чином, лексичні засоби номінації предметності репрезентовані в досліджуваних поетичних текстах іменниковими і займенниковими засобами. Іменникові засоби прямої лексико-семантичної номінації держави діляться на дві групи – апелятиви і оніми, кожна з яких може виконувати у тексті ідентифікуючу або релятивну функцію. Ідентифікуючу функцію при номінації держави виконують також займенники, які в рамках заданого контексту виступають у ролі замітника іменника-номінанта.

2.1.2 Лексичні засоби номінації ознаковості. Ономасіологічна категорія, яка характеризується як «ознаковість», інтерпретує реалії світу, деталізуючи або уточнюючи уявлення про них» [31, с. 239]. Категорія ознаковості лежить в основі значення прикметників (якісних чи відносних), які своїми значеннями виражають властивості, ознаки або якості людей, предметів, явищ, процесів дійсності [54, с. 130].

Аналіз ознакових конструкцій у поетичному дискурсі є надзвичайно важливим, оскільки вони здатні передавати широкий спектр різномірної інформації про об'єкт дослідження, виражаючи його специфікацію за різними критеріями. В англomовному поетичному

дискурсі ознакові конструкції, які об'єктивують концепт ДЕРЖАВА представлені складними мовними структурами з ядром вираженим ідентифікуючою або релятивною субстантивною номінацією держави і однією або декількома граматично залежними від нього частинами мови.

У досліджуваних поетичних текстах найбільш поширеним типом ознакових конструкцій є двокомпонентні, в яких ознака держави виражається такими частинами мови як:

- іменником-атрибутом, який стоїть у постпозиції по відношенню до ядра і поєднується з ним прийменником *of* (конструкція з родовим відмінком), наприклад:

*For I may not bide in my glory and pride,
Though the land be never so fair and wide <...>
Then give to me in my flights to see
The land of the pilifirms ever free! [73].*

- прикметником у пре- або постпозиції до ядра, наприклад:

*As we enjoy the fireworks
The picknics and parades
Let us reflect on all the things
That make our country great [78];*

- дієприкметником теперішнього або минулого часу у пре- або постпозиції до ядра, наприклад:

*O! thus be it ever, when freemen shall stand
Between heir loved homes and the war's desolation!
Blest with victory and peace, may the heav'n-rescued land
Praise the power that hath made and preserved us a nation [79];*

- підрядним реченням у постпозиції до ядра, наприклад:

*O, let America be America again
The land that never has been yet
And et must be – the land where every man is free [88].*

У результаті аналізу встановлено, що у корпусі досліджуваних поетичних текстів ознакові номінації держави у своїй семантиці містять вказівку на:

- **територіальний розмір**, наприклад:

*I want a ship that's westwads bound
To plough the rolling sea,
To the blessed land of room enough
Beyond the ocean bars [84];*

- **географічне розташування держави і її розположення відносно інших держав**, наприклад:

*But, oh, to take your hand, my dear,
and ramble for a day
In the friendly western woodland
where Nature has her sway! [84].*

- **природу і ландшафт держави**, наприклад:

*I love the land where the mountains stand
Like the watch-towers high of a patriot band;
For I may not bide in my glory and pride
Though the land be never so fair and wide [73].*

- **корінне населення та іммігрантів**, які прибували на територію держави протягом усього часу її розвитку, наприклад:

*I am the poor white, folled and pushed apart,
I am the negro bearing slavery's scars,
I am the red man driven from the land,
I an the immigrant clutching the hope I seek [88];*

- **американців** як окремої нації, що сформувалася у XVIII столітті зі здобуттям США незалежності, наприклад:

*We stood united, bol and brave,
Inspired by freedoms we could name,
Allied with nations e helped save,*

And fair to those we overcame [71];

- **історичних діячів**, які брали участь у боротьбі за незалежність держави, наприклад:

*When our free land's great captain, Washington,
Was colonel in Virginia, ere the war
He led for Independence had begun,
A passing cloud obscured his rising star* [70].

- **характеристика держави** населенням, наприклад:

*America, beautiful.
Home of the brave and free,
Is threatened b an evil
That we don't seem to see* [91];

Таким чином, ознакова номінація держави у корпусі проаналізованої англomовної поезії представлена двокомпонентними конструкціями, які складаються з ядра, що є предметною номінацією держави, і номінативної одиниці (прикметника, дієприкметника теперішнього або минулого часу, підрядного речення), що характеризує ядро й ідентифікує державу через її ознаки або характеристики. Інформація, що передається ознаковими номінаціями в досліджуваних поетичних текстах є різноманітною і вказує на фізико-географічні, історико-політичні, демографічні особливості держави.

2.2 Засоби непрямой лексико-семантичної об'єктизації концепту ДЕРЖАВА

Хоча не всі мовознавці є одностайними у визначенні критеріїв виділення прямої та непрямой номінації [24, с. 142], більшість дослідників пов'язують останню з тропами – стилістично забарвленими номінаціями, які номінують денотат, який уже має найменування, і визначають його диференційні ознаки за допомогою додаткових і перенесених значень.

У корпусі досліджуваних англомовних поетичних текстів поряд з прямою лексико-семантичною номінацією держави великого значення набуває її вербалізація засобами непрямой номінації, що трактується як «створення нових номінативних одиниць, в яких мотивація якостями об'єкта здійснюється через асоціативне ототожнення образу об'єкта, що називається, і образу предмету, знання про який уже закріплено вербально» [44, с. 46].

У корпусі проаналізованих поетичних текстів непрямая номінація держави Америка представлена різними видами тропів, переважна кількість з яких – метафори і епітети.

2.2.1 Метафорична номінація держави. У результаті проведеного дослідження виявлено, що одним із провідних непрямих засобів вербалізації концепту ДЕРЖАВА є *метафоризація*, тобто перенесення поетичного імені або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією [1, с. 23].

В основі метафоричного мислення – *аналогове* осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей; метафорична модель [X подібне до (аналогічне) А] є основним когнітивним засобом обробки інформації [6, с. 17].

Вживання метафори характерне для різних функціональних стилів мови, у кожному з яких вона має свою історію розвитку і особливості [43, с. 34]. Особливого значення метафоричність набуває в художньому мовленні, зокрема поезії, де вона є «елементом відображення семантичної структури світу письменника» [32, с. 92], а основна її функція полягає не в повідомленні інформації, а в творенні образів, уявлень та формування читацької оцінки щодо зображуваних у тексті подій.

Існують різні підходи до класифікації метафор. У контексті дослідження аналіз спрямований на визначення особливостей структури,

граматичного вираження і семантичного наповнення метафоричних утворень, спрямованих на вербалізацію концепту ДЕРЖАВА, тому за основу взяті морфологічний, синтаксичний і семантичний рівні.

Морфологічний підхід до класифікації передбачає врахування частиномовної приналежності головного компонента метафори, відповідно до якого останні поділяються на іменникові, прикметникові і дієслівні.

У результаті аналізу англомовних поетичних текстів встановлено, що провідним типом метафоричної номінації держави за вказаним критерієм є іменникова, що ґрунтується на розширенні або зміні семантичного значення іменника. В досліджуваній поезії при позначенні американської держави зазначений тип метафори має у більшості випадків просту структуру, що представлена одним словом, наприклад:

*Our flag is one with colors every so bright
A symbol of goodwill and all that's right <...>
It represents a dream to those from afar [76].*

В основі дієслівної метафори лежить семантична транспозиція дієслова, коли дії, які властиві об'єктам іншого семантичного поля приписуються державі, наприклад:

*I believe this great nation is going asray;
That we are on a road going the wrong way.
I hope you will chane your sense of diection
And return to our Founding Fathers' conceptions [75].*

Синтаксичний принцип класифікації ґрунтується на визначенні типу конструкції, яка реалізує метафору у мовленні. Відповідно до зазначеного принципу метафори поділяються на:

- метафори, значення якої розкривається у одному слові, наприклад:

*Who trades belief for bitterness?
This nation thrives when men are true.
Commitment is not hit or miss [71];*

- метафори-словосполучення, коли метафоричне значення несуть декілька слів, наприклад:

Thanking God for our freedom

Let's make a joyful sound

In the heart of America

Let love always be found [79];

- метафори-речення, коли метафора представлена цілим реченням, наприклад:

I grew up in the golden years

when WWII was finally past.

A grateful country shed her fears [71].

Семантичний підхід до класифікації метафоричних номінацій держави передбачає визначення тематичного спрямування слова або конструкції, яка має переносне значення. За результатами семантичного аналізу виявлено, що держава у проаналізованих поетичних текстах отримує абстрактне, флористичне і антропоморфне втілення.

Абстрактна метафора при об'єктивації концепту ДЕРЖАВА накладає ознаки абстрактних понять на досліджуване явище, наприклад:

Our flag is one with colors every so bright <...>

It represents a dream to those from afar <...>

They look upon our flag as an emblem of hope

When from their oppression they wish to elope [76].

Флористична метафора при вербалізації концепту ДЕРЖАВА переносить характерні риси рослин на американську державу, наприклад:

Who trades belief for bitterness?

This nation thrives when men are true.

Commitment is not hit or miss.

The dream is ours. We'll see it through [71].

Антропоморфна метафора вербалізує досліджуваний концепт шляхом приписування державі зовнішніх ознак, особливостей життя і

поведінки людини. У результаті проведеного аналізу поетичних текстів встановлено, що зазначений тип метафори є найбільш продуктивним при вербалізації концепту ДЕРЖАВА.

До основних вихідних сфер антропоморфної метафоричної номінації держави належать:

- **родинно-сімейні стосунки.** У цьому аспекті держава постає у різних втіленнях, наприклад, як сестра/брат вона постає у наведеному нижче фрагменті поетичного тексту:

*Still one great clime, in full and free defiance,
Yet rears her crest, unconquered and sublime,
Above the far Atlantic! She has taught
Her Esau-brethren that the haughty flag,
The floating fence of Albion's feeble crag [80].*

- **гендерна характеристика,** відповідно до якої держава у проаналізованих поетичних текстах постає переважно як жінка, що відображено у мовленні за допомогою гендерно маркованих номінацій, зокрема, загальних іменників жіночого роду, займенників третьої особи однини жіночого роду, наприклад:

*I love my country's pine-clad hills,
Her thousand bright and gushing rills,
Her sunshine and her storms;
Her rough and rugged rocks, that rear
Their hoary heads high in the air [74].*

- **анатомічні і фізіологічні ознаки,** які образно характеризують державу як живий організм, для якого характерні життєві процеси, властиві живим істотам, наявність у нього окремих органів і частин тіла, їх функціонування, наприклад:

*Thanking God for our freedom
Let's make a joyful sound*

In the heart of America

Let love always be found [79].

- **прояв емоцій і почуттів**, які виражають суб'єктивне ставлення держави до оточуючої дійсності, наприклад:

I grew up in the golden years

when WWII was finally past.

A grateful country shed her fears

as fighting men came home at last [71].

- **психічні процеси**, наприклад:

Yesterday a little girl got slapped to death by her daddy,

out of work, alcoholic, and estranged two towns down river.

America, it's hard to get your attention politely.

America, the beautiful night is about to blow up [77].

- **рід занять**, наприклад:

Let America be America again.

Let it be the dream it used to be.

Let it be the pioneer on the plain

Seeking a home where he himself is free [88];

- **соціокультурні феномени**, наприклад:

So, on our country's birthday,

Let's pledge, for all to see:

We'll strive to live together,

In peace and harmony! [78].

- **місце і роль у суспільстві**, що визначаються діями або вчинками суб'єкта, наприклад:

We took a little, gave a little,

compromised to get things done.

Sometimes we met right in the middle

to ensure the country won [71].

Отже, метафоризація є найбільш продуктивним непрямим засобом вербалізації концепту ДЕРЖАВА у проаналізованих поетичних текстах. Метафоричні номінації, які об'єктивують досліджуваний концепт, є різними за своєю структурою, граматичним вираженням і семантичним наповненням. Антропоморфний тип метафоричної транспозиції є найбільш поширеним засобом вербальної актуалізації зазначеного образу у корпусі проаналізованих поетичних текстів.

2.2.2 Епітетна номінація держави. Досить продуктивним непрямим засобом номінації держави в англомовних поетичних текстах є *epithet* – одностороннє визначення слова, яке або поновлює його номінальне значення, або підсилює, підкреслює якусь характерну ознаку предмета [16, с. 59].

Незважаючи на численні розвідки, на сьогоднішній день існують значні розбіжності у визначенні, кількісній і структурній класифікації епітетів. У контексті дослідження для класифікації епітетів, які вербалізують концепт ДЕРЖАВА у проаналізованих поетичних текстах, за основу взяті семантичний і морфолого-синтаксичий принципи.

Проведений семантичний аналіз виявлених епітетів, які об'єктивують концепт ДЕРЖАВА, показав, що в їх основі лежить метафоричний тип образної транспозиції. У результаті кількісних підрахунків встановлено, що більшість епітетних номінацій держави мають анімістичну і антропоцентричну спрямованість, оскільки вони характеризують американську державу як живий організм або людину і описують різні її параметри, зокрема:

- *вік*, наприклад:

*Our flag stands for freedom and basic human rights
It serve as a rally when against tyranny we must fight
It was conceived in battle when our country was young
And many have defended it since our liberty was won [76].*

- **фізичну силу або стан**, наприклад:

*Let America be the dream the dreamers dreamed
Let it be that great strong land of love
Where never kings connive nor tyrants scheme [88].*

- **емоції**, наприклад:

*We worked together for one goal
Americans held fervently:
a union that was strong and whole,
a nation that was proud and free [71].*

- **моральні риси**, наприклад:

*The goodly heritage of your sires,
How Freedom's light rose clear and bright
O'er fair Columbia's beacon-hight,
Till ye quenched the flame in a starless night [73].*

Менш продуктивним типом цього типу образної номінації за семантичним критерієм є предметний епітет, який приписує американській державі ознаки неживих предметів, наприклад:

*America, red, white, and blue
The country that I love
I'll defend this land with all I have
Until my life is done [92].*

За своєю структурою виявлені у корпусі досліджуваних поетичних текстів епітети поділяються на два типи:

- **прості**, наприклад:

*We worked together for one goal
Americans held fervently:
a union that was strong and whole,
a nation that was proud and free [71].*

- **складні**, наприклад:

O! thus be it ever, when freemen shall stand

Between their loved homes and the war's desolation!

Blest with victory and peace, may the heav'n-rescued land [89].

За частиномовною належністю більшість виявлених епітетів представлені прикметниками, рідше дієприкметниками теперішнього або минулого часу.

Таким чином, епітет є другим за продуктивністю засобом непрямої номінації держави в проаналізованій англомовній поезії. При об'єктивації досліджуваного концепту серед епітетів найбільш поширеними є прості прикметникові епітети, більшість з яких мають антропоцентричну спрямованість, приписуючи американській державі ознаки живої істоти, передусім людини.

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПРИРОДА КОНЦЕПТУ ДЕРЖАВА В АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Концепт ДЕРЖАВА є багатоаспектним квантом знання, що поєднує собі багато різних контекстів осмислення і за смисловим обсягом постає як макроутворення – багатовимірна, складна ментальна одиниця. Багатоаспектність цього феномену не дозволяє описати його набором обов’язкових і факультативних елементів і характеристик, тому для його опису використовуємо метод матричного моделювання. Структура концепту ДЕРЖАВА у нашому дослідженні представлена як двошарова, що складається з поняттєвого і образно-асоціативного шарів.

3.1 Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА в англomовній поезії

Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА, репрезентований у аналізованих поетичних текстах прямими номінаціями, включає в себе низку базових концептуальних ознак, які є найбільш суттєвими при описі досліджуваного явища, і є відображенням типового знання про державу, що втілене в англomовній поезії.

Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА у контексті нашого дослідження змодельовано як матрицю доменів – комплекс доменів, через які він інтерпретується.

Задля виявлення базових концептуальних доменів, що є складниками матричної моделі поняттєвого складника концепту ДЕРЖАВА, релевантним є проведення дефініційного і компонентного аналізу лексичних засобів номінації предметності (загальних іменників), які у корпусі проаналізованої поезії використовуються для вербалізації концепту ДЕРЖАВА (п. 2.1.1), зокрема: *country, nation, land, state, commonwealth, clime, union*.

Словниковий аналіз полісемантичної лексеми *country* дав змогу виявити такі її дефініції:

“**a country**, *n* – 1) an area of land that has its own government and official borders; the people who live in a country [67]; the political unit the world is divided into, covering a particular area of land; the people who live in a particular country; a territory distinguished by its people, culture, language, geography etc.; an area of land distinguished by its political autonomy; state [57]; area of land that has or used to have its own government and laws; the people of the country, the nation as a whole [69];

2) areas away from cities and large towns, consisting of fields, farms, villages etc. [67]; farms, open fields, and villages which are away from towns and cities [57]; any area outside towns and cities, with fields, woods, farms etc. [69];

3) an area that is known for a particular product, activity, person etc. [67]; an area of land which has a particular characteristics or is connected with a particular well-known person [57]; an area of land, especially with particular physical features, suitable for a particular purpose or connected with a particular person or people [69].

Компонентний аналіз номінативної одиниці *country* дає змогу виокремити його ядерні семантичні компоненти, до яких належать «Територія», «Природа», «Населення», «Політика», «Культура».

Дефініційний аналіз лексеми *nation*, показує, що зазначена номінативна одиниця має у своїй структурі семантичні компоненти «Населення», «Культура», «Історія», «Політика», але характеризує досліджуваний феномен в першу чергу як групу людей, суспільство:

“**a nation**, *n* – 1) a country considered as a group of people with the same language, culture and history, who live in a particular area under one government;

2) all the people in the country [69]”.

Семантичний компонент «Політика» також виявлено в результаті дефініційного аналізу лексеми *commonwealth*, яка втілює знання про американську державу як таку, що була політично й економічно залежною частиною Об'єднаного Королівства в минулому:

“**a commonwealth**, *n* – 1) a group of countries that have the same political or economic interests [67];

2) an organization consisting of the United Kingdom and most of the countries that were previously under its rule [57].

Іменник *land* вирізняється за даними лексикографічних джерел є полісемантом і має 5 значень, серед яких поняттю «держави» відповідає лише один лексико-семантичний варіант:

“ **a land**, *n* – 1) (literary) a country, or a region [67];

2) a country, region, or area [57];

3) (literary) used to refer to a country or region in a way which appeals to the emotions or the imagination [69]”.

У наведених дефініціях разом з інтегративною семою *country* присутні такі диференційні семи як *region* і *area*, що свідчить про те, що зазначена лексична одиниця акцентує увагу реципієнта поетичного тексту в першу чергу на територіальних характеристиках означуваного явища, які відносяться до семантичного компоненту «Територія».

Компонентний аналіз лексеми *clime* дозволив виявити інтегральну сему *climate*, яка відсутня у семантичному значенні інших номінативних одиниць, які вербалізують концепт ДЕРЖАВА:

“**a clime**, *n* – a country with a particular kind of climate [69]”.

Таким чином, зазначена номінативна одиниця, яка вербалізує концепт ДЕРЖАВА у корпусі аналізованої поезії, має у своєму значенні семантичний компонент «Клімат», який відсутній у значенні інших мовних репрезентантів зазначеного концепту.

Дефініційний аналіз лексеми *state* дав змогу виявити в її структурі такий семантичний компонент як «Політика»:

“**a state**, *n* – 1) a country considered as an organized political community controlled by one government [69];

2) a nation, or a country; the government of a country [67]”.

Семантичний компонент «Політика» виявлено в результаті дефініційного аналізу лексеми *union*:

“**a union**, *n* – 1) a group of states or countries that have the same central government or that agree to work together [69];

2) a group of states or countries under the control of one government [67]”.

Таким чином, поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА структуровано у концептуальних доменах, які є однойменними з виявленими семантичними компонентами його вербальних репрезентантів (Додаток А).

Концептуальний домен «Територія» представлений трьома суб-концептами: AREA ‘ПЛОЩА’, BORDERS ‘КОРДОНИ’, GEOGRAPHICAL LOCATION ‘ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ’, які структурують інформацію про фізико-географічні характеристики території держави у досліджуваних поетичних текстах.

Концепт AREA ‘ПЛОЩА’ актуалізується у проаналізованих поетичних текстах прямими номінаціями концепту ДЕРЖАВА, які вказують на її територіальний розмір, наприклад:

*For I may not bide in my glory and pride,
Though the land be never so fair and wide,
Where Luxury reigns o'er voluptuous plains,
And fetters the free-born soul in chains [73].*

Концепт BORDERS ‘КОРДОНИ’ об’єктивується у досліджуваних поетичних текстах переважно прямими номінаціями концепту ДЕРЖАВА, іноді власними іменниками, які називають елементи природних ресурсів, що розташовані на державних кордонах, наприклад:

*We're just fine – look at the way
everyone wants to speak English and live here!*

*Whatever you think of borders,
I am the only candidate to canoe over Niagara Falls [82].*

Концепт GEOGRAPHICAL LOCATION ‘ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ’ об’єктивується у корпусі досліджуваної англомовної поезії засобами прямої номінації держави, які характеризують її географічне розташування і розположення відносно інших держав, наприклад:

*Oh, it's home again, and home again,
America for me!
I want a ship that's westward bound
to plough the rolling sea,
To the blessed Land of Room Enough [84];
In vain for me the flow'rets rise,
And boast their gaudy pride,
While here beneath the northern skies
I mourn for health deny'd [93].*

Концептуальний домен «Природа» складається з трьох рівнозначних парцел («Ландшафт», «Жива природа», «Клімат»), які об’єднують шість суб-концептів, актуалізованих у досліджуваних поетичних текстах.

Парцела «Ландшафт» об’єднує два концепти: RELIEF ‘РЕЛЬЄФ’ і BODY OF WATER ‘ВОДОЙМА’, які містять інформацію про природні об’єкти, розташовані на території американської держави.

Концепт BODY OF WATER ‘ВОДОЙМА’ має значну кількість актуалізацій у корпусі проаналізованої поезії, наприклад:

*I love her rivers, deep and wide,
Those mighty streams that seaward glide
To seek the ocean's breast [74];
Now it catches the gleam of the morning's first beam,
In full glory reflected now shines on the stream;
'Tis the star-spangled banner [89].*

Меншою, серед концептів парцели «Ландшафт», є кількість актуалізацій концепту RELIEF ‘РЕЛЬЄФ’, наприклад:

*I build my nest on the mountain's crest,
Where the wild winds rock my eaglets to rest <...>
I love the land where the mountains stand,
Like the watch-towers high of a Patriot band;
For I may not bide in my glory and pride,
Though the land be never so fair and wide [74].*

Парцела «Жива природа» об’єднує два концепти: FLORA ‘ФЛОРА’ і FAUNA ‘ФАУНА’, які структурують інформацію щодо типового для території американської держави рослинного і тваринного світу, наприклад, концепт FLORA ‘ФЛОРА’ актуалізовано у наступних фрагментах поетичних текстів:

*When I get to be a composer
I'm gonna write me some music about
Daybreak in Alabama <...>
I'm gonna put some tall tall trees in it
And the scent of pine needles
And the smell of red clay after rain [87];
I love her forests, dark and lone <...>
And there are lovelier flowers, I ween,
Than e'er in Eastern lands were seen,
In varied colors bright.
Her forests and her valleys fair,
Her flowers that scent the morning air
All have their charms for me [74].*

Концепт FAUNA ‘ФАУНА’ має значну кількість об’єктивацій у досліджуваних поетичних текстах, наприклад:

*I build my nest on the mountain's crest,
Where the wild winds rock my eaglets to rest,*

*Where the lightnings flash, and the thunders crash,
And the roaring torrents foam and dash [73].*

Парцела «Клімат» представлена двома концептами: SEASON ‘ПОРА РОКУ’ і PRECIPITATION ‘ОПАДИ’, які структурують інформацію про характерні для території держави погодні умови, наприклад, концепт SEASON ‘ПОРА РОКУ’ об’єктивовано у наведеному нижче фрагменті поетичного тексту:

*Astonish'd ocean feels the wild uproar,
The refluent surges beat the sounding shore;
Or think as leaves in Autumn's golden reign,
Such, and so many, moves the warrior's train [94].*

Концепт PRECIPITATION ‘ОПАДИ’ актуалізується, наприклад, у контексті:

The stretch of North and South arous'd – sea-board and inland – Texas to Maine

—

*the Prairie States – Vermont, Virginia, California,
The final ballot-shower from East to West – the paradox and conflict,
The countless snow-flakes falling [97].*

Концепти, які формують зазначені парцели, вербалізуються у проаналізованих поетичних текстах різними номінативними засобами. Серед засобів прямої номінації вербальними репрезентантами концептів домену «Природа» виступають:

→ прямі номінації концепту ДЕРЖАВА, які називають елементи ландшафту (*desert, lake, prairie, sea* тощо), флору (*oak, pine, plant* тощо), фауну (*bear, tiger, whale* тощо), окремі елементи природних ресурсів (*Arctic Ocean* тощо) держави;

→ прямі номінації, які характеризують природу і ландшафт держави (*desert, exhaustless, flowery* тощо).

Також зазначена група концептів об’єктивується у аналізованих поетичних текстах засобами образної номінації, наприклад:

*Adieu, New-England's smiling meads,
 Adieu, th' flow'ry plain:
 I leave thine op'ning charms, O spring,
 And tempt the roaring main <...>
 For thee, Britannia, I resign
New-England's smiling fields;
 To view again her charms divine,
 What joy the prospect yields! [93].*

Концептуальний домен «Населення» об'єднує три концепти, які у досліджуваних поетичних текстах акумулюють інформацію про жителів держави: ABORIGINE 'КОРИННИЙ ЖИТЕЛЬ', IMMIGRANT 'ІММІГРАНТ', AMERICANS 'АМЕРИКАНЦІ'.

Концепт ABORIGINE 'КОРИННИЙ ЖИТЕЛЬ' актуалізовано, наприклад, у наступному фрагменті поетичного тексту:

*The land that's mine – the poor man's, Indian's, Negro's, ME –
 Who made America,
 Whose sweat and blood, whose faith and pain,
 Whose hand at the foundry, whose plow in the rain,
 Must bring back our mighty dream again [88].*

Концепт IMMIGRANT 'ІММІГРАНТ' має значну кількість актуалізацій у досліджуваних поетичних текстах, наприклад:

*I am the red man driven from the land,
I am the immigrant clutching the hope I seek
 And finding only the same old stupid plan
 Of dog eat dog, of mighty crush the weak [88].*

Концепт AMERICANS 'АМЕРИКАНЦІ' має найбільшу кількість актуалізацій з-поміж перелічених концептів домену «Населення», наприклад:

*Yet, we are all Americans,
From every walk of life;*

Claiming equal and fair treatment

Protection from all strife [78].

Вербальними репрезентантами концептів, які входять до цього концептуального домену, слугують засоби прямої номінації держави, які називають різні групи американського населення.

Концептуальний домен «Політика» формують концепти, у яких структуровано знання про державні органи, організації, діячів, які здійснюють управління і керівництво державою, а також результати і наслідки їх діяльності для держави. Зазначений концептуальний домен включає дві парцели – «Політична система» і «Політичні події», які об'єднують чотири концепти.

Парцела «Політична система» представлена двома концептами: EXECUTIVE POWER 'ВИКОНАВЧА ВЛАДА' і METROPOLITAN POWER 'МЕТРОПОЛІЯ', у яких сконденсовано інформацію про державну владу Америки. Зокрема, у фрагменті поетичного тексту наведеному нижче об'єктивується концепт EXECUTIVE POWER 'ВИКОНАВЧА ВЛАДА', оскільки у ньому йдеться про трьох президентів США: Джорджа Вашингтона – першого президента, Томаса Джефферсона – третього президента і Авраама Лінкольна – шістнадцятого президента США:

A swordless conflict,

Yet more than all Rome's wars of old, or modern Napoleon's:

the peaceful choice of all,

Or good or ill humanity – welcoming the darker odds, the dross:

Foams and ferments the wine? it serves to purify – while the heart pants, life

glows:

These stormy gusts and winds waft precious ships,

Swell'd Washington's, Jefferson's, Lincoln's sails [97].

Концепт METROPOLITAN POWER 'МЕТРОПОЛІЯ' актуалізовано, наприклад, у фрагменті проілюстрованого нижче поетичного тексту:

The name of Commonwealth is past and gone,

*Over three fractions of the groaning globe <...>
The floating fence of Albion's feebler crag,
May strike to those whose red right hands have bought
Rights cheaply earned with blood [80].*

Парцелу «Політичні події» також формують два концепти: WAR ‘ВІЙНА’, INTRASTATE CONFLICT ‘ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИЙ КОНФЛІКТ’, які об’єктивуються у досить великій кількості досліджуваних контекстів і містять інформацію про політичні події, які мали місце в Америці на різних етапах розвитку її державності.

Концепт WAR ‘ВІЙНА’ об’єктивується, наприклад, у наступному контексті:

*They swore they would protect it
If it meant going to war
Battles have been fought –
And many lives have been lost –
So sad something so basic
Has such a high, high cost [72].*

Концепт INTRASTATE CONFLICT ‘ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИЙ КОНФЛІКТ’ актуалізується у досліджуваних поетичних текстах рідше, наприклад:

*The stretch of North and South arous'd – sea-board and inland – Texas to Maine
– the Prairie States – Vermont, Virginia, California,
The final ballot-shower from East to West – the paradox and conflict,
The countless snow-flakes falling [97];
Our land remains our land, and free.
Problems abound, but we are strong.
In order to claim victory,
we must believe. We must belong [71].*

Концепти, які входять до концептуального домену «Політика» вербалізуються у досліджуваних англомовних поетичних текстах прямими

номінативними одиницями, які називають внутрішньо- або зовнішньополітичні конфлікти держави (*attack, foe, strife* тощо), органи і представників державної влади (*king, member of Parliament, politician* тощо), вказують на імена окремих представників державної влади (*Washington, Jefferson, Lincoln* та ін.).

Концептуальний домен «Історія» об'єднує два концепти, у яких об'єктивується інформація про видатних історичних діячів, важливі історичні події, які мали вирішальне значення для становлення Америки як окремої, незалежної держави: HISTORICAL EVENT 'ІСТОРИЧНА ПОДІЯ', HISTORICAL PERSONALITY 'ІСТОРИЧНИЙ ДІЯЧ'.

Зокрема концепт HISTORICAL EVENT 'ІСТОРИЧНА ПОДІЯ' актуалізовано у фрагменті наступного поетичного тексту:

In the year of 1776
That paper was decreed –
They were tired of oppression
And wanted to be freed
They wrote a Declaration
So the whole world would see –
This was, "the home of the brave
And the land of the free" [72].

Концепт HISTORICAL PERSONALITY 'ІСТОРИЧНИЙ ДІЯЧ' об'єктивується у проаналізованих поетичних текстах значно рідше, ніж попередній, наприклад:

It's hard to believe. But so help the soul of Thomas Paine,
the entire county must be here – the acned faces of neglect,
the halter-tops and ties, the bellies, badges, beehives,
jacked-up cowboy boots, yes, the back-up singers of democracy [77].

У наведеному прикладі автором згадується реальна історична постать – Томас Пейн – американський письменник, філософ, публіцист,

якого за його активну громадську і політичну діяльність американці називають «хрещеним батьком США».

У корпусі досліджуваної англомовної поезії зазначені концепти вербалізуються переважно засобами прямої номінації, які називають або характеризують історичних діячів, називають важливі історичні події.

Концептуальний домен «Культура» включає три концепти, які у проаналізованих текстах англомовної поезії конденсують відомості щодо духовних або матеріальних цінностей важливих для американського суспільства: LITERATURE ‘ЛІТЕРАТУРА’, MUSIC ‘МУЗИКА’ і CINEMA ‘КІНОМИСТЕЦТВО’.

Концепт LITERATURE ‘ЛІТЕРАТУРА’ об’єктивується у досліджуваному матеріалі частіше, наприклад, у фрагменті проілюстрованого нижче поетичного тексту йдеться про видатного американського письменника і поета періоду романтизму Е.А. По:

*Not one of all Columbia's tuneful choir
Has pitched his notes to such a matchless key
As Poe – the wizard of the Orphic lyre! [85].*

Концепт MUSIC ‘МУЗИКА’ об’єктивується, наприклад, у фрагменті наступного поетичного тексту:

*I hear the violoncello, ('tis the young man's heart's complaint,)
I hear the key'd cornet, it glides quickly in through my ears,
It shakes mad-sweet pangs through my belly and breast.
I hear the chorus, it is a grand opera,
Ah this indeed is music – this suits me [100].*

Концепт CINEMA ‘КІНОМИСТЕЦТВО’ має найменшу кількість об’єктивацій серед трьох концептів цього концептуального домену, наприклад:

*Not you, lean quarterlies and swarthy periodicals
with your studious incursions toward the pomposity of ants,
nor you, experimental theatre in which Emotive Fruition*

*is wedding Poetic Insight perpetually, nor you,
promenading Grand Opera, obvious as an ear (though you
are close to my heart), but you, Motion Picture Industry,
it's you I love! [90].*

У проаналізованих поетичних текстах концепти, які входять до цього концептуального домену об'єктивуються у більшості випадків прямими номінаціями, які вказують на культуру держави (*artist, gallery, poetry* тощо) або називають її діячів (*Anacreon, Poe* тощо).

Таким чином, поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА в проаналізованих англомовних поетичних текстах структуровано у вигляді концептуальної матриці, що відображає енциклопедичні, словникові знання про досліджуваний феномен, а саме про територію, природу, клімат держави, які виконують у досліджуваних поетичних текстах функцію орієнтування у просторі і допомагають читачеві зрозуміти місце розгортання сюжету. Поняттєвий шар досліджуваного концепту містить також основні відомості про населення, політику, історію і матеріальну культуру американської держави.

3.2 Образно-асоціативний шар концепту ДЕРЖАВА в англомовній поезії

Образний шар концепту являє собою результат наочно чуттєвого освоєння предмета дійсного світу і містить всі наївні уявлення, вербалізовані в мові, внутрішні форми слів, які служать висловом даного концепту, стійкі розумові картинки.

Дослідження образного шару концепту, таким чином, має будуватися на аналізі концептуальних метафор, різного роду визначень досліджуваного об'єкта і пов'язаних з ним візуальних образів.

Як уже зазначалося у першому розділі, концептуальна метафора – це аналогове осмислення світу людиною, тобто встановлення аналогії між

гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей [37, с. 277-278]. Для збагнення концепту людині необхідно оперувати почуттями, уявленнями, інтуїцією, щоб згодом виробити образ і залишити його в пам'яті.

Концепт ДЕРЖАВА у проаналізованих поетичних текстах також осмислюється за допомогою інших концептів, утворюючи концептуальні метафори, які формують його образно-асоціативний шар.

У результаті аналізу англомовних віршованих текстів виявлено, що становлення американської держави найчастіше асоціюється з ростом і розвитком живої істоти. Тому ключовим для розуміння концепту ДЕРЖАВА виступає концепт ЖИВА ІСТОТА. Так, у поданому нижче контексті, завдяки функціонуванню номінативної одиниці *heart* 'серце' для опису держави, вербалізується концепт ЖИВА ІСТОТА, за допомогою якого осмислюється концепт ДЕРЖАВА, у результаті чого формується концептуальна метафора ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА:

Thanking God for our freedom

Let's make a joyful sound

In the heart of America

Let love always be found [79].

У фрагменті проілюстрованого нижче поетичного тексту завдяки використанню епітету *young*, який характеризує державу як молоду істоту, концептуальна метафора ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА зазнає розширення і перетворюється на концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є МОЛОДА ЖИВА ІСТОТА:

Our flag stands for freedom and basic human rights

It serve as a rally when against tyranny we must fight

It was conceived in battle when our country was young

And many have defended it since our liberty was won [76].

У фрагменті іншого поетичного тексту також спостерігаємо розширення концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА:

*I grew up in the golden years
when WWII was finally past.
A grateful country shed her fears
as fighting men came home at last [71].*

У наведеному прикладі номінативна одиниця *shed her fears*, вжита для опису американської держави, характеризує її як живу істоту, яка позбувається своїх почуттів, зокрема – страху, що дозволяє стверджувати про розширення концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА до ДЕРЖАВА Є ЕМОЦІЙНА ЖИВА ІСТОТА.

У проаналізованих англомовних поетичних текстах концептуальна метафора ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА, завдяки конкретизації концепту джерела, також зазнає звуження, що призводить до утворення концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є ЛЮДИНА, наприклад:

*Yesterday a little girl got slapped to death by her daddy,
out of work, alcoholic, and estranged two towns down river.
America, it's hard to get your attention politely [77].*

У наведеному прикладі номінативна одиниця *attention*, використана автором для характеристики держави, є мовним актуалізатором концепту ЛЮДИНА, оскільки вказує на відмінну від інших живих істот особливість людей, що підтверджується її словниковою дефініцією: “**attention**, *n* – the act of listening to, looking at or thinking about something/somebody carefully; interest that people show in somebody/something” [69]. Таким чином, концепт ДЕРЖАВА осмислюється у термінах концепту ЛЮДИНА.

Зазначена концептуальна метафора реконструйована також у фрагменті іншого поетичного тексту завдяки функціонуванню у ньому номінацій *you say, you do not want, your belief*, які вказують на ментальні і фізичні особливості притаманні лише людям:

*America, I am becoming concerned about you <...>
We are "One nation under God", you say
But you do not want this to be displayed*

*"In God We Trust" to you has become dated
And your belief in the Bible has become jaded [75].*

У проаналізованих поетичних текстах концептуальна метафора ДЕРЖАВА Є ЛЮДИНА, своєю чергою, також конкретизується, уточнюється і, як результат, звужується до таких концептуальних метафор:

→ ДЕРЖАВА Є МАТИ, наприклад:

*Long, too long America,
Traveling roads all even and peaceful you learn'd from joys and prosperity only,
But now, ah now, to learn from crises of anguish, advancing, grappling with
direst fate and recoiling not,
And now to conceive and show to the world what your children en-masse really
are [99].*

У проілюстрованому фрагменті поетичного тексту номінативна одиниця *your children* об'єктивує концепт МАТИ, що пояснює концепт ДЕРЖАВА.

Концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є МАТИ реконструюємо й у наступних поетичних рядках, завдяки функціонуванню в них номінацій *daughters* і *sons*, вжитих автором для опису населення Америки, а також лексичної одиниці *mother* для позначення самої держави:

*Centre of equal daughters, equal sons,
All, all alike endear'd, grown, ungrown, young or old,
Strong, ample, fair, enduring, capable, rich,
Perennial with the Earth, with Freedom, Law and Love,
A grand, sane, towering, seated Mother,
Chair'd in the adamant of Time [95].*

→ ДЕРЖАВА Є ДИТИНА, наприклад:

*One great clime,
Whose vigorous offspring by dividing ocean
Are kept apart, and nursed in the devotion
Of Freedom, which their fathers fought for [80].*

У наведеному контексті лексема *offspring* є метафоричною номінацією держави, об'єктивуючи, таким чином, концепт ДИТИНА, у термінах якого осмислюється концепт ДЕРЖАВА. Номінативні одиниці *vigorous* і *nursed* додатково характеризують державу, що дає підстави стверджувати про розширення концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є ДИТИНА до концептуальних метафор ДЕРЖАВА Є ЕНЕРГІЙНА ДИТИНА і ДЕРЖАВА Є ВСИНОВЛЕНА ДИТИНА.

→ ДЕРЖАВА Є ЖІНКА, наприклад:

*Still one great clime, in full and free defiance,
Yet rears her crest, unconquered and sublime,
Above the far Atlantic! She has taught
Her Esau-brethren that the haughty flag,
The floating fence of Albion's feebler crag,*

May strike to those whose red right hands have bought [80].

Лексичні одиниці *she* і *her*, вжиті у проілюстрованому контексті для позначення держави, об'єктивують концепт ЖІНКА, у результаті чого реконструюємо концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є ЖІНКА. Остання, своєю чергою, звужується завдяки номінативній одиниці *her Esau-brethren* до концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є СЕСТРА.

→ ДЕРЖАВА Є ПИСЬМЕННИК, наприклад:

*America, I am becoming concerned about you <...>
You are re-writing our history for posterity
Paying homage to a lot of secular deities
But in your new book there cannot be found
Any mention of the "Sermon on the Mount" [75].*

Наведений приклад є фрагментом поетичного тексту написаного у формі звертання до держави. Автор, характеризуючи Америку, використовує з-поміж інших номінації *you are re-writing* і *your new book*, які є імплікаторами концепту ПИСЬМЕННИК, що пояснює концепт ДЕРЖАВА.

→ ДЕРЖАВА Є МАНДРІВНИК, наприклад:

*I believe this great nation is going astray;
That we are on a road going the wrong way
I hope you will change your sense of direction
And return to our Founding Fathers' conceptions [75].*

Підкреслені у проілюстрованому прикладі номінативні одиниці характеризують американську державу як мандрівника, що заблукав і збився зі шляху, актуалізуючи, таким чином, концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є МАНДРІВНИК.

→ ДЕРЖАВА Є ПЕРЕМОЖЕЦЬ, наприклад:

*We took a little, gave a little,
compromised to get things done.
Sometimes we met right in the middle
to ensure the country won [71].*

Номінативна одиниця *won* у поданому прикладі є експлікатором концепту ПЕРЕМОЖЕЦЬ, що допомагає інтерпретувати концепт ДЕРЖАВА.

→ ДЕРЖАВА Є СПІВАК, наприклад:

*I hear America singing, the varied carols I hear,
Those of mechanics, each one singing his as it should be blithe and strong,
The carpenter singing his as he measures his plank or beam [98].*

У результаті аналізу фактичного матеріалу також реконструйовано інші концептуальні метафори, які мають меншу кількість актуалізацій у порівнянні з концептуальною метафорою ДЕРЖАВА Є ЖИВА ІСТОТА. Зокрема, у наступному прикладі концепт ДЕРЖАВА осмислюється у термінах концепту СІМ'Я, мовним актуалізаторам якого виступає номінативна одиниця *we're brothers, sisters, all*, вжита автором для характеристики населення держави. Таким чином, вилучаємо концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є СІМ'Я:

*We're in this land together,
We're brothers, sisters, all;*

*United we'll attain great goals,
Divided we shall fall! [78].*

У фрагменті проілюстрованого нижче поетичного тексту на основі метафоричної номінації *nation thrives* реконструйовано концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є РОСЛИНА:

*Who trades belief for bitterness?
This nation thrives when men are true.
Commitment is not hit or miss.
The dream is ours. We must belong [71].*

У іншому поетичному тексті також виявляємо зазначену концептуальну метафору, яка, однак, завдяки уточненню царини джерела, піддається лінгвокогнітивній операції звуження:

*Still one great clime, in full and free defiance,
Yet rears her crest, unconquered and sublime,
Above the far Atlantic! [80].*

У зазначених поетичних рядках лексична одиниця *crest* вжита автором для номінації держави, як паростка Великої Британії, який ще зростає. Таким чином, концептуальна метафора ДЕРЖАВА Є РОСЛИНА у даному контексті звужується і перетворюється на концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є ПАРОСТОК.

Концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є ОКЕАН реконструйовано у такому контексті:

*Than stagnate in our marsh; or o'er the deep
Fly, and one current to the ocean add,
One spirit to the souls our fathers had,
One freeman more, America, to thee! [80].*

У проілюстрованому фрагменті поетичного тексту автор звертається до бажаючих приїхати до Америки і стати її частиною, образно називаючи кожного з них *one current*, а держава при цьому метафорично номінується

the ocean, що дає підстави стверджувати про об'єктивацію концепту ОКЕАН, у термінах якого осмислюється концепт ДЕРЖАВА.

По-іншому інтерпретується досліджуваний концепт у наведеному нижче прикладі:

*O, guard ye well the land where I dwell,
Lest to future times the tale I tell,
When slow expires in smoldering fires
The goodly heritage of your sires [73].*

Номінативна одиниця *heritage* постає у зазначеному контексті метафоричною номінацією американської держави і експлікує концепт СПАДОК, що пояснює концепт ДЕРЖАВА, утворюючи концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є СПАДОК.

У проілюстрованому нижче контексті реконструйовано концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є МРІЯ, царина джерела якої об'єктивується номінацією *dream*:

*Let America be America again.
Let it be the dream it used to be.
Let it be the pioneer on the plain
Seeking a home where he himself is free.
(America never was America to me.)*

Let America be the dream the dreamers dreamed [88].

Зазначена концептуальна метафора аткуалізована також у фрагменті іншого поетичного тексту:

*Our flag is one with colors every so bright <...>
It represents a dream to those from afar
That things can be much better than they are
They look upon our flag as an emblem of hope
When from their oppression they wish to elope [76].*

Номінативна одиниця *flag* у проілюстрованому контексті є вербальним репрезентантом концепту ДЕРЖАВА, який пояснюється у

термінах концепту МРІЯ, вербалізованого лексемою *a dream*, утворюючи, таким чином, концептуальну метафору ДЕРЖАВА Є МРІЯ.

У наведеному вище контексті концепт ДЕРЖАВА, об'єктивований лексемою *flag*, також пояснюється за допомогою концепту НАДІЯ, який на вербальному рівні представлений номінацією *hope*, що дає підстави для реконструкції концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є НАДІЯ.

Негативне осмислення отримує концепт ДЕРЖАВА у фрагменті наступного поетичного тексту:

*The comfort of a welfare plot,
a stalk of wilting prayers? Our fathers' dreams come true as nightmare.
So the first bomb blasts and echoes through the streets and shrubs:
red, white, and blue sparks shower down, a plague
of patriotic bugs [77].*

У наведеному прикладі номінативна одиниця *our fathers' dreams come true as nightmare* втілює інформацію про «американську мрію» засновників США, яка, на думку автора, обернулася нічним жахом для їх нащадків. *Our fathers' dreams* у зазначеному контексті є імплікатором концепту ДЕРЖАВА, а *nightmare* – концепту НІЧНИЙ ЖАХ, що дає підстави для реконструкції концептуальної метафори ДЕРЖАВА Є НІЧНИЙ ЖАХ.

Для номінації американської держави у цьому контексті автор також використовує метафоричну номінацію *a plague of patriotic bugs*, що актуалізує на мовному рівні концепт ХВОРОБА, у термінах якого осмислюється концепт ДЕРЖАВА: ДЕРЖАВА Є ХВОРОБА.

Таким чином, реконструйовані у результаті аналізу фактичного матеріалу концептуальні метафори утворюють набір концептуальних тропів з цільовим доменом ДЕРЖАВА. В образно-асоціативному шарі зазначеного концепту (додаток Б), в якому реалізовано загальнолюдське та національно-культурне розуміння досліджуваного феномену, держава уподібнюється:

- *живим істотам*: ЖИВА ІСТОТА, МОЛОДА ЖИВА ІСТОТА, ЕМОЦІЙНА ЖИВА ІСТОТА, ЛЮДИНА, МАТИ, ДИТИНА, ЕНЕРГІЙНА ДИТИНА, ВСИНОВЛЕНА ДИТИНА, ЖІНКА, СЕСТРА, ПИСЬМЕННИК, МАНДРІВНИК, ПЕРЕМОЖЕЦЬ, СПІВАК;
- *стану людини*: ХВОРОБА;
- *об'єктам живої природи*: РОСЛИНА, ПАРОСТОК;
- *об'єктам неживої природи*: ОКЕАН;
- *абстрактним явищам*: МРІЯ, НАДІЯ, НІЧНИЙ ЖАХ;
- *суспільним явищам*: СІМ'Я, СПАДОК.

Встановлено, що у проаналізованих текстах американської англомовної поезії концепт ДЕРЖАВА найчастіше уподібнюється живим істотам.

ВИСНОВКИ

У ході нашого дослідження ми дійшли таких висновків.

У результаті аналізу наукової та публіцистичної літератури з теми дослідження встановлено, що в сучасній лінгвістиці існує багато визначень поняття концепт. У контексті нашого дослідження концепт розглядаємо як ментальне утворення, квант знання, який відображає зміст усієї людської діяльності, що є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини та вербалізується у слові, словосполученні, фразеологізмі й інших знакових формах. Концепт відіграє важливу роль в організації поетичного тексту, виступаючи у ньому системоутворюючою категорією. Він зумовлює смислову будову тексту, його комунікативну спрямованість та естетичний вплив, які, у свою чергу, визначають вибір вербальних та невербальних засобів вираження, необхідних для породження тексту.

Питання про структуру концепту є дискусійним у сучасних лінгвістичних студіях. У нашому дослідженні концепт ДЕРЖАВА, об'єктивований в текстах американської англомовної поезії, розглядаємо як двошарову структуру, що поєднує поняттєвий та образно-асоціативний шар. Поняттєвий шар досліджуваного концепту представлений у вигляді когнітивної матриці – системи доменів, сконцентрованих навколо самого концепту. Його образно-асоціативний шар вивчається як набір концептуальних метафор – особливого засобу осмислення концепту, що формується в результаті встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей.

Дослідження способів вербальної актуалізації концепту ДЕРЖАВА в американських англомовних поетичних текстах уможливило визначення двох типів номінації: прямої лексико-семантичної і непрямой (образної).

Вербальні засоби реалізації прямої лексико-семантичної об'єктивації

концепту ДЕРЖАВА розподілено на дві групи відповідно до їх значення та функцій у досліджуваних поетичних тестах: лексичні засоби номінації предметності і лексичні засоби номінації ознаковості. Лексичні засоби номінації предметності виконують у досліджуваних поетичних текстах дві функції (ідентифікуючу і релятивну) і вербалізують концепт ДЕРЖАВА, називаючи безпосередньо державу, її адміністративно-територіальні одиниці, вказують на її ландшафт, клімат, внутрішньо- або зовнішньополітичні конфлікти, політичні структури, населення, суспільні ідеали і цінності, державну і національну символіку, економіку, культуру, елементи природних ресурсів, історичних діячів, державу-метрополію, імена державних діячів і діячів культури. Лексичні засоби номінації ознаковості представлені у досліджуваних поетичних текстах іменниками, прикметниками і дієприкметниками, які характеризують територіальний розмір держави, її географічне розташування, природу і ландшафт, корінне населення, іммігрантів, американців як націю, історичних діячів, ставлення населення до держави. Засоби непрямой лексико-семантичної об'єктивації досліджуваного концепту представлені в проаналізованому фактичному матеріалі у більшості випадків такими словесними образами як метафора і епітет.

Поняттєвий шар концепту ДЕРЖАВА у нашому дослідженні змодельовано як матрицю з 6 доменів, через які він інтерпретується (додаток А).

Три концептуальні домени матриці об'єднують по три суб-концепти: домен «Територія» (AREA 'ПЛОЩА', BORDERS 'КОРДОНИ', GEOGRAPHICAL LOCATION 'ГЕОГРАФІЧНЕ РОЗТАШУВАННЯ'), домен «Населення» (ABORIGINE 'КОРІННИЙ ЖИТЕЛЬ', IMMIGRANT 'ІММІГРАНТ', AMERICANS 'АМЕРИКАНЦІ') і домен «Культура» (LITERATURE 'ЛІТЕРАТУРА', MUSIC 'МУЗИКА', CINEMA 'КІНОМИСТЕЦТВО'). Домен «Історія» містить два концепти – HISTORICAL EVENT 'ІСТОРИЧНА ПОДІЯ' і HISTORICAL PERSONALITY 'ІСТОРИЧНИЙ ДІЯЧ'. Концептуальний домен «Природа»

складається з трьох рівнозначних парцел, які об'єднують 6 суб-концептів: парцела «Ландшафт» (RELIEF 'РЕЛЬЄФ', BODY OF WATER 'ВОДОЙМА'), парцела «Жива природа» (FLORA 'ФЛОРА', FAUNA 'ФАУНА') і парцела «Клімат» (SEASON 'ПОРА РОКУ', PRECIPITATION 'ОПАДИ'). Концептуальний домен «Політика» включає дві парцели, які об'єднують 4 суб-концепти: парцела «Політична система» (EXECUTIVE POWER 'ВИКОНАВЧА ВЛАДА', METROPOLITAN POWER 'МЕТРОПОЛІЯ') і парцела «Політичні події» (WAR 'ВІЙНА', INTRASTATE CONFLICT 'ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНИЙ КОНФЛІКТ'). У ході дослідження встановлено, що концепт ДЕРЖАВА у проаналізованій поезії осмислюється за допомогою інших концептів, утворюючи концептуальні метафори, що формують його образно-асоціативний шар (додаток Б).

Реконструйовані у ході дослідження концептуальні метафори уможливають розуміння держави, як живої істоти (ЖИВА ІСТОТА, МОЛОДА ЖИВА ІСТОТА, ЕМОЦІЙНА ЖИВА ІСТОТА, ЛЮДИНА, МАТИ, ДИТИНА, ЕНЕРГІЙНА ДИТИНА, ВСИНОВЛЕНА ДИТИНА, ЖІНКА, СЕСТРА, ПИСЬМЕННИК, МАНДРИВНИК, ПЕРЕМОЖЕЦЬ, СПІВАК), стану людини (ХВОРОБА), об'єкту живої (РОСЛИНА, ПАРОСТОК) і неживої природи (ОКЕАН), абстрактного (МРІЯ, НАДІЯ, НІЧНИЙ ЖАХ) і суспільного (СІМ'Я, СПАДОК). Концепт ДЕРЖАВА у проаналізованому фактичному матеріалі найчастіше уподібнюється живим істотам, зокрема – людині.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження нами виявлені особливості мовної реалізації, змісту та структури концепту ДЕРЖАВА у текстах американської англомовної поезії. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні зазначеного концепту на матеріалі американських англомовних художніх прозових текстів та компаративному аналізі отриманих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Москва: Мысль, 1976. Т. 1. 550 с.
2. Арутюнова Н.Д. Введение. *Логический анализ языка. Культурные концепты*. Москва: Наука, 1991. 204 с.
3. Аскольдов С.А. Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста. Антология* / под ред. В.П. Нерознака. Москва: Academia, 1997. 320 с.
4. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1996. 104 с.
5. Белехова Л. І. Види мапування як лінгвокогнітивної операції формування новообразі. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2011. Випуск 3. С. 21–24.
6. Белехова Л. І. Глосарій з когнітивної поетики: наук.-метод. посіб. Херсон: Айлант, 2004. 124 с.
7. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2002. 476 с.
8. Болдырев Н.Н. О понятии культуры и культурологическом анализе языка. *Филология и культура: сб. докл.* Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2007. С. 27–32.
9. Болдырев Н.Н., Алпатов В.В. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 4. С. 5–15.
10. Болдырев Н.Н., Куликов В.Г. О диалектном концепте в когнитивной системе языка. *Известия РАН. Серия: литература и язык*. 2006. Т. 65. № 3. С. 3–13.

11. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование базовых понятий картины мира. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2013. № 1051. С. 6–11.
12. Бондаренко Е.В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира : монография. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2014. 304 с.
13. Бондаренко Є.В. Матричне моделювання семантичного простору багатозначної лексеми. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 17 (266). С . 28–33.
14. Бондаренко Є.В., Шевченко І.С. Матричне моделювання як метод лінгвокогнітивного дослідження. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету (Серія «Філологія»)*. 2012. Том 15 (№ 2). С. 5–9.
15. Бондаренко И.В. Что лежит в основе концептуальных метафор. *Когнитивно-коммуникативные аспекты филологических и методических исследований*. Калининград: Изд-во Калинин. гос. у-та, 2001. С.19–21.
16. Веселовский А.Н. Историческая поэтика. Москва: Высшая школа, 1989. 648 с.
17. Вовк Е.И. Когнитивные способы представления и выведения языковых знаний. URL: http://yaratiso.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=276&Itemid=50.
18. Воркачев С.Г. Концепт как «зонтиковый термин». Язык, сознание, коммуникация. Москва, 2003. С. 4–12.
19. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа: монография. Краснодар: Гнозис, 2002. 142 с.
20. Гаврилюк А.П. Метафора, її природа та роль у мові та мовленні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський*

політехнічний інститут». Серія: Філологія. Педагогіка. 2013. Вип. 2. С. 29–33.

21. Демьянков В.З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке. *Вопросы филологии*. 2001. №1. С.35–41.

22. Дудецкая С.Г. Метафоризация как способ терминообразования: автореф. дисс. ...канд. фил. наук: 10.02.04 «Германские языки» / Самарский государственный медицинский университет. Самара, 2007. 24 с.

23. Жаботинская С.А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура народов Причерноморья*. 2009. № 168. Т. 1. С. 254–259.

24. Колшанский Г. В. Лингво-гносеологические основы языковой номинации. Языковая номинация. Общие вопросы. / Под ред. Б. А. Серебренникова. Москва: Наука, 1977. С. 99–146.

25. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке. Языковая личность: культурные концепты. Волгоград-Архангельск: Перемена, 1996. 260 с.

26. Карасик В.И. Этноспецифические концепты. *Введение в когнитивную лингвистику* / под ред. М.В. Пименовой. Кемерово:Кузбассвузиздат, 2005. С. 61–105.

27. Карасик В.И. Языковой круг. Личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 392 с.

28. Козлова Л.А. Этнокультурный потенциал грамматического строя языка и его реализация в грамматике: монография. Барнаул: АлтГПА, 2012. 203 с.

29. Кречетова О.В. Когнитивно-матричный анализ в исследовании обряда. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2015. №4 (13). С. 30–32.

30. Кубрякова Е. С., Демьянков В.Е., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Концепт. *Краткий словарь когнитивных терминов* / Под общ. ред. Е.С. Кубряковой. Москва: Издательство МГУ, 1996. С. 90–93.

31. Кубрякова Е.С. Язык и познание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
32. Леэметс Х.Д. Компаративность и метафоричность в языках разных систем. Метафора в языке и тексте. Москва: Наука, 1988. С. 92–108.
33. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва: Сов. энциклопедия, 1990. 683 с.
34. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры. *Теория метафоры*: Сб.: Пер. с англ., фр., нем. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой, М.А. Журиной. Москва: Прогресс, 1990. С. 358–386.
35. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
36. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учебн. пособие для студ. высш. учебн. заведений. Минск.: Тетра-системс, 2004. 256 с.
37. Ніконова В.Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра: поетико-когнітивний аналіз : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / Дніпропетровський університет економіки та права. Дніпропетровськ, 2008. 556 с.
38. Опарина Г.О. Лингвокультурология: методологическое обоснование и базовые понятия. *Язык и культура*: сб. обзоров. Москва: ИНИОН РАН, 1999. С. 27–48.
39. Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования. Введение: уч. пособ. Москва: Флинта, 2011. 176 с.
40. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика: монография. Москва: АСТ «Восток-Запад», 2007. 226 с.

41. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
42. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы: монография. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.
43. Пустовіт Л.О. Засоби вираження метафори. Культура слова. 1976. Вип. 11. С. 34–42.
44. Рут М.Э. Образная номинация в русском языке. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1992. 148 с.
45. Рябов А.Г. Метафора в свете когнитивной теории. URL: <http://jurnal.org/articles/2009/fill45.html>.
46. Савельева О.С. Структура категориального значения предметности. Вестник Челябинского государственного университета. 2010. №34 (215). Вып. 49. С. 105–108.
47. Самигулина А.С. Теория метафоры в современной англистике: принципы, подходы, перспективы. *Вестник Челябинского государственного университета. Сер. Филология. Искусствоведение.* Выпуск 19. 2008. №9. С. 115–120.
48. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология: монография. Киев: Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000. 248 с.
49. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
50. Серова И.Г. Когнитивная матрица для описания гендера. URL: <http://epfil.herzen.spb.ru/wp-content/uploads/2011/10/cognitivmat2009.doc>.
51. Скопич Н.П. Теория концептуальной метафоры. URL: <http://old.utmn.ru/docs/9564.pdf>.
52. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. Москва: Академический проект, 2004. 991 с.
53. Хорошун О.О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки.* 2010. Вип. 5. С. 222–225.

54. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка). Ленинград: Изд-во Ленинградск. гос. ун-та, 1979. 135 с.

55. Швец Н.О. Концептуальное пространство в трактовке П. Гэрденфорса. *Психолингвистические исследования: слово и текст*. Тверь: Издательство Тверского государственного университета, 2002. С. 115–124.

56. Clausner T., Croft W. Domains and Image Schemas. *Cognitive linguistics*. 1999. Vol. 10-1. P. 1–31.

57. *Collins English Dictionary*. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus>

58. Croft W., Cruse D.A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 356 p.

59. Croft W. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: CUP, 2004. 225 p.

60. Evans V. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. UK: Edinburgh Univ. Press, 2007. P.61–62.

61. Geeraerts D., Cuyckens H. Introducing cognitive linguistics. *The Oxford handbook of cognitive linguistics* / Ed. by D. Geeraerts, H. Cuyckens. New York: Oxford University Press, 2007. P. 3–25.

62. Gibbs Jr., Raymond W. Why many concepts are metaphorical. *Cognition*. 1996. №61. P. 309–319.

63. Giora R. Literal vs. Figurative Language: Different or Equal? *Journal of Pragmatics*. 2002. №34. P. 487–506.

64. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.

65. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. Theoretical Prerequisites. Stanford, CA: SUP, 1987. 358 p.

66. Levin S.R. Language, Concepts and Worlds. *Metaphor and Thought* / Ed. by A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P. 112–123.

67. *Macmillan English Dictionary.* URL: <http://www.macmillandictionaries.com/>

68. Taylor J.R. *Cognitive grammar* / J.R. Taylor. – New York: Oxford University Press, 2002. – 621 p.

69. *The Oxford Advanced Learner's Dictionary.* URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

70. Abbey H. The Patriot's Courage. URL: <https://www.poemhunter.com/poem/the-patriot-s-courage/>
71. Anderson S. N. Patriot Dreams. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_601.htm
72. Anonymous. Independence Day. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_116.htm
73. Anonymous. Song of the American Eagle. URL: <https://discoverpoetry.com/poems/patriotic-poems/>
74. Anonymous. The Land of Liberty. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_041.htm
75. Bailey E. Concerned American. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_043.htm
76. Bailey E. Our American Flag. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_053.htm
77. Baker D. Patriotics. URL: <https://www.poets.org/poetsorg/poem/patriotics>
78. Balliet B. The Fourth of July. URL: <https://www.ellenbailey.com/themes/patriotism.htm>
79. Bankhead P. The Heart of America. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_309.htm
80. Byron L. America. URL: <http://www.usapatriotism.org/poems/cf/america09.htm>
81. Creely R. America. URL: <https://poets.org/poem/america-0>
82. Duhamel D. Exquisite Candidate. URL: <https://poets.org/poem/exquisite-candidate>
83. Duhamel D. Exquisite Politics. URL: <https://www.poets.org/poetsorg/poem/exquisite-politics>

84. Dyke Van H. America For Me. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_212.htm
85. Fortune T.T. Edgar Allan Poe. URL: <https://poets.org/poem/edgar-allan-poe>
86. Harper M.S. American History. URL: <https://poets.org/poem/american-history>
87. Hughes L. Daybreak in Alabama. URL: <https://www.poemhunter.com/poem/daybreak-in-alabama/>
88. Hughes L. Let America Be America Again. URL: <https://www.poets.org/poem/let-america-be-america-again>
89. Key F.S. The Star-Spangled Banner. URL: <https://www.poets.org/poetsorg/poem/star-spangled-banner>
90. O'Hara F. To the Film Industry in Crisis. URL: <https://poets.org/poem/film-industry-crisis>
91. Tranmer R. One Nation Without Go. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_210.htm
92. Wade D. I Love America. URL: https://www.ellenbailey.com/poems/ellen_352.htm
93. Wheatley P. A Farewell to America. URL: <https://poets.org/poem/farewell-america>
94. Wheatley P. His Excellency General Washington. URL: <https://poets.org/poem/his-excellency-general-washington>
95. Whitman W. America. URL: <https://poets.org/poem/america-1>
96. Whitman W. As Toilsome I Wander'd Virginia's Woods. URL: <https://poets.org/poem/toilsome-i-wanderd-virginias-woods>
97. Whitman W. Election Day, November, 1884. URL: <https://poets.org/poem/election-day-november-1884>
98. Whitman W. Hear America Singing. URL: <https://www.poets.org/poetsorg/poem/i-hear-america-singing>

99. Whitman W. Long, too long America. URL:
<https://poets.org/poem/long-too-long-america>

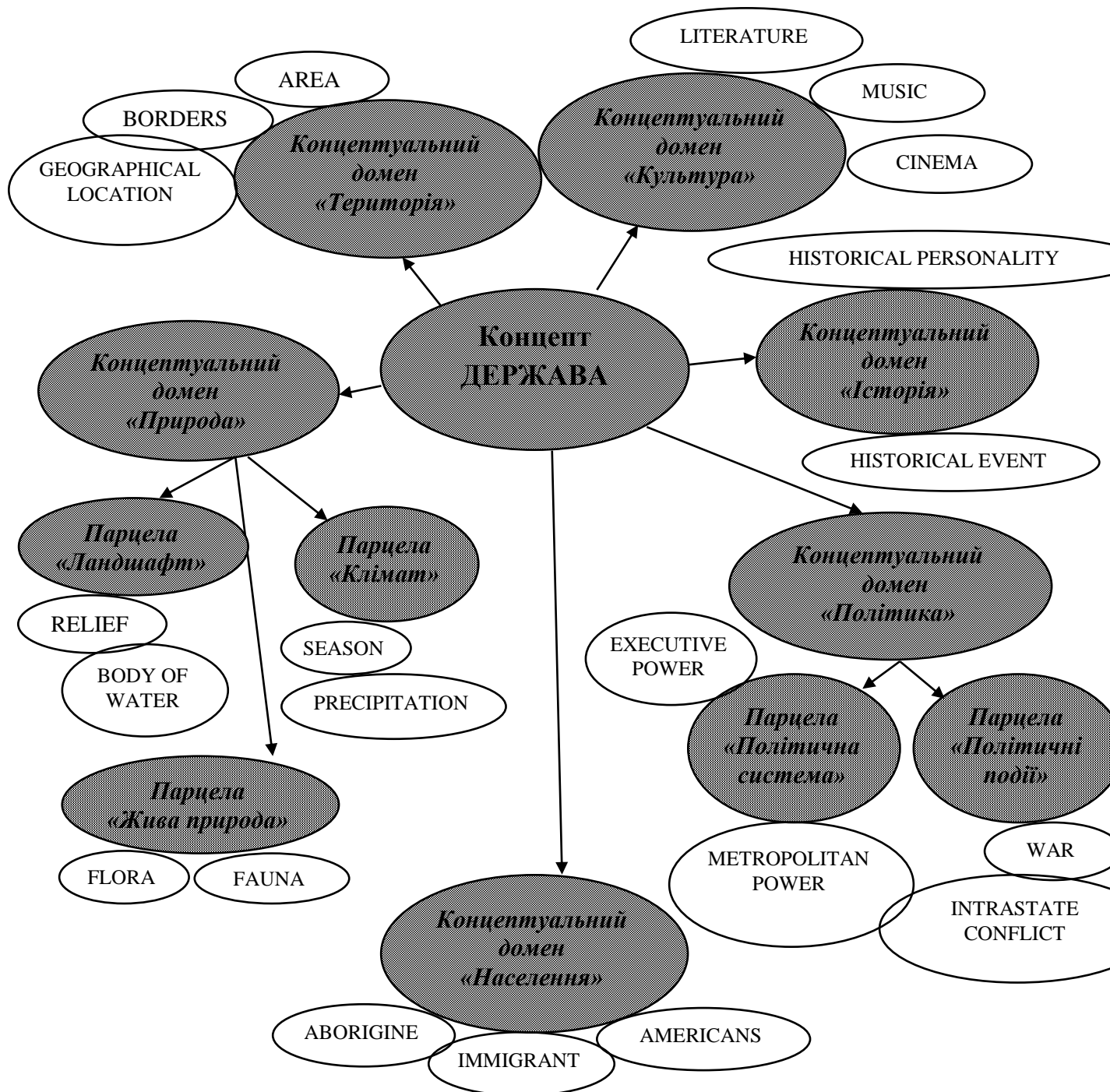
100. Whitman W. Song of Myself, 26. URL:
<https://poets.org/poem/song-myself-26>

101. Whitman W. Washington's Monument. URL:
http://www.blackcatpoems.com/w/washingtons_monument_february_1885.html

ДОДАТОК А

**Концептуальна матриця поняттєвого шару концепту ДЕРЖАВА
в англомовних поетичних текстах**

**Образно-асоціативний шар концепту ДЕРЖАВА
в англомовних поетичних текстах**

